

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

ANJA PETROVČIČ

ERNEST RUŽIČ

DIPLOMSKA NALOGA

MENTOR: red. prof. dr. Miran Hladnik

KLJUČNE BESEDE: Ernest Ružič, Érd, Pesem Črnih mlak, Vijolični dim, Razsanjani dan, Ljudje Človek Ljudje, Milijonta vsakdanjost, Naj – Lég, Délibab, Razsanjani dan, Vtisnjenke

Ljubljana, 2009

KAZALO:

0 ZAHVALA	1
1 UVOD	2
2 PISATELJEVA BIOGRAFIJA	3
3 DELA ERNESTA RUŽIČA	4
4 POKRAJINSKOST V DELIH ERNESTA RUŽIČA.....	6
4.1 ZEMLJEPISNA OPREDELJENOST.....	6
4.1.1 Zemljepisna opredeljenost in odnos v Ružičevi poeziji	6
4.1.2 Zemljepisna opredeljenost v Ružičevih romanih.....	9
4.1.2.1 Roman Érd	9
4.1.2.2 Roman Vijolični dim.....	11
4.1.2.3 Roman Pesem Črnih mlak	12
4.2 DRUGAČE IZRAŽENA POKRAJINSKOST	13
4.2.1 Stari običaji	13
4.2.2 Jezikovne posebnosti	14
5 PREVLADUJOČA MOTIVIKA	15
5.1 PREVLADUJOČA MOTIVIKA V ROMANIH	16
5.1.1 Motiv ljubezni	16
5.1.2 Motiv oči/pogleda	17
5.1.3 Motiv stanovanja.....	18
5.1.4 Motiv poroke.....	19
5.1.5 Motiv potovanja	19
5.1.6 Motiv vijolične barve.....	20
5.2 PREVLADUJOČA MOTIVIKA V POEZIJI	20
5.2.1 Motiv smrti.....	21
5.2.2 Motiv ljubezni.....	22
5.2.3 Motiv sonca.....	22
5.2.4 Motiv zvezd	23
6 TEME.....	23
6.1 TEME V ROMANU ÉRD.....	23
6.2 TEME V ROMANU VIJOLIČNI DIM.....	25
6.3 TEME V ROMANU PESEM ČRNIH MLAK.....	27
7 ŽANR ROMANOV	30
8 SODELOVANJE Z DRUGIMI AVTORJI	31
9 VPLIV DRUGIH AVTORJEV NA DELA ERNESTA RUŽIČA	34
9.1 VPLIV MIŠKA KRANJCA	34
9.2 VPLIV FERDA GODINE	36
9.3 VPLIV FERJA LAINŠČKA	37
9.4 VPLIV OSTALIH USTVARJALCEV	38
10 INTERVJU S PISATELJEM IN PESNIKOM: ERNEST RUŽIČ.....	39
11 ZAKLJUČEK	51
12 VIRI IN LITERATURA	52

0 ZAHVALA

Na študijski poti in pri pripravah na diplomu so mi stali ob strani mnogi, ki bi se jim ob tej priložnosti rada zahvalila.

Najprej gre zahvala staršem in možu Črtu, ki ste potrpežljivo čakali na dan, ko bom končno zadala zadnji pečat študiju, me pri tem neizmerno podpirali in mi pomagali.

Naprej bi se rada zahvalila mentorju, profesorju Miranu Hladniku, ki me je bil pripravljen v zadnjem trenutku sprejeti z idejo za diplomsko nalogo in mi s koristnimi nasveti pomagati pri nastajajočem delu.

Nazadnje pa se moram globoko zahvaliti tudi Ernestu Ružiču, ki je bil, kljub pomanjkanju časa, velikodušno pripravljen odgovarjati na moja vprašanja in mi dovolil vpogled tudi v svojo literarno delavnico. Z njegovo pomočjo so se mi odprle smernice, ki sem jim v diplomskem delu poskušala slediti.

1 UVOD

Za temo diplomske naloge o pisatelju Ernestu Ružiču sem se odločila po naključju, po pregledu razpisanih diplomskih tem pri profesorju Miranu Hladniku. Ne vedoč, kaj točno me čaka, sem se z vnemo lotila raziskovanja, saj se z deli Ernesta Ružiča do tega trenutka še nisem srečala, prav tako pa se kaj dosti o njegovih delih tudi ni pisalo. Pri prvih kontaktih s to temo, sem spoznala, da bo moje delo posegalo v prostor ob slovensko madžarski meji. Ker mi je bila tematika obmejne literature vedno zanimiva, sem se z veseljem lotila prebiranja del tega pisatelja in pesnika.

Najprej se bom lotila njegovega življenjepisa in bibliografije njegovih do sedaj napisanih del, prav tako pa sem pridobila informacije še o nastajajočih delih, ki bodo kmalu ugledala luč sveta.

Že iz njegovega novinarskega dela veje zanimanje za manjšine, meje, prepletanje kultur in samo življenje ljudi na dveh straneh meje. Prav tako sem ob prebiranju literature naletela na prepletanje slovenskega okolja z madžarskim, zato bo del naloge usmerjen v preučevanje pokrajinskosti literature tega pisatelja.

Ker pa pisatelj izhaja iz Prekmurja, me je zanimalo tudi to, kako so literati na tem koncu Slovenije organizirani, kako se povezujejo med sabo in kakšen vpliv imajo na Ružiča in njegovo ustvarjanje drugi avtorji in njihova dela.

Svojo pozornost pa bom namenila tudi temam in motivom, ki jim v svojih delih posveča največ pozornosti, pa tudi žanrom, v katere bi njegove romane lahko uvrstili.

Za konec pa bom s še živečim pisateljem naredila intervju, da bomo lahko dobili osebni pogled v življenje in ustvarjanje Ernesta Ružiča.

2 PISATELJEVA BIOGRAFIJA

Ernest Ružič se je rodil 4. aprila 1941 v Peskovcih na Goričkem, osnovno šolo je prve štiri razrede obiskoval v OŠ v Adrijancih, druge štiri razrede pa v Šalovcih na Goričkem. Po osnovni šoli je tri leta delal na kmetiji, ki bi jo moral prevzeti kot edinec, pa se je temu izognil najprej s srednjo kmetijsko šolo v Rakičanu pri Murski Soboti, nato pa je začel študirati na mariborski pedagoški akademiji, usmerjen v študij slovenskega, srbskega, hrvaškega in makedonskega jezika. Sedaj je poročen in ima sina, živi v Murski Soboti, v rodni vasi v Peskovcih pa obnavlja svojo domačijo.

Za svojo poklicno pot si je izbral novinarstvo (že med študijem na Radiu Maribor) in se z njim ukvarja že od leta 1965, vseskozi na RTV Slovenija. Sprva kot dopisnik Radia Slovenija iz Pomurja, nato kot novinar v Uredništvu oddaj za Slovence po svetu. Po letu 1980 pa deluje kot dopisnik TV Slovenija iz Pomurja in redaktor TV oddaje Mostovi – Hidak, v oddaji za in o prekmurskih Madžarih. Je tudi stalni sodelavec TV oddaje Slovenci v zamejstvu, kjer poroča o Slovencih v Avstriji, Italiji in na Madžarskem. Delal je kot specializiran novinar za manjšine in kulturo, sredi devetdesetih let prejšnjega stoletja pa je bil prvi stalni RTV dopisnik iz Madžarske in madžarskega zamejstva, nato zopet dopisnik TV Slovenija iz Pomurja. Od leta 2002 deluje kot novinar v oddaji Radia Slovenija Sotočje, kjer poroča o Slovencih na madžarskem in avstrijskem Štajerskem. Življenje štajerskih Slovencev spremlja od sredine sedemdesetih let prejšnjega stoletja, načrtno pa od leta 1993. Življenje Slovencev na Madžarskem pa spremlja od leta 1968. Daljše obdobje je poročal o gradiščanskih Hrvatih v Avstriji in o mednacionalnih odnosih v Vojvodini v Srbiji.

Kot stalni zunanji sodelavec je z manjšinsko tematiko sodeloval v:

- Delu,
- Primorskem dnevniku – Trst,
- Slovenskem vestniku,
- Našem tedniku – Celovec,
- Porabju – Monošter,
- Slovenskem koledarju – Monošter,
- Rodni grudi,
- Sloveniji,
- Oddaji Svet,
- Moji Slovenci,

- slovenskem programu Radia Monošter,
- oddaji madžarske TV Slovenski utrinki.

Bil je sourednik več zbornikov, ki jih je izdala Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija, Sezonsstvo in izseljenstvo v panonskem prostoru, Sodelovanje ob meji; v teh zbornikih je sodeloval tudi kot avtor publicističnih prispevkov, najpogosteje na temo informiranja narodnosti in o narodnosti.

3 DELA ERNESTA RUŽIČA

Sam Ernest Ružič je povedal, da je v prvi vrsti novinar in ne pisatelj ali pesnik. To kaže tudi na to, da večino svojih del niti ni naslovil sam, to je prepustil svojemu dobremu prijatelju in uredniku večine njegovih del - Milanu Vincetiču. Od vseh svojih del je najbolj ponosen na dve, in sicer pesniško zbirko *Délibab* in roman *Vijolični dim*. Sam pravi, da če prej in potem ne bi nič napisal, bi bil ravno tako zadovoljen. Za svoja dela pa opaža, da se je v mladosti za zbirke odločal zelo spontano in je svoja dela hotel na vsak način objaviti takoj, skozi leta pa je vedno bolj samokritičen in svoja dela večkrat premelje in dostikrat tudi kaj popravi, izbriše.

Prvo pesniško zbirko *Ljudje, človek, ljudje* je izdal leta 1967 v samozaložbi. Leta 1973 je objavil v *Dialogih* cikel 4 pesmi z naslovom *Pesmi iz skupine abeceda*, ki pa je bil v celoti objavljen v Ružičevi naslednji pesniški zbirki *Milijonta vsakdanjost*, ki je izšla leta 1976 pri Pomurski založbi. Vmes je tudi še objavljal v reviji *Dialogi* in *Sodobnost* ter v radijskih oddajah, zlasti v *Literarnem nokturnu* na Radiu Slovenija in na Radiu Maribor. Leta 1980 je pri Pomurski založbi skupaj s pokojnim madžarskim književnikom Sandorjem Szunyoghom izdal dvojezično madžarsko – slovensko pesniško zbirko z naslovom *Naj – Lég*. Sodeloval je tudi v dvojezičnem slovensko – madžarskem zborniku Pomurske založbe *Sozvočje*. Daljše obdobje je sourejal revijo za kulturo *Dialogi*, ki izhaja v Mariboru, kjer je tudi objavljal poezijo, krajšo prozo in publicistiko. Leta 1991 je prav v *Dialogih* objavil cikel enajstih pesmi z naslovom *Zeleno*, ki ga je vključil v naslednjo in zanj najpomembnejšo pesniško zbirko z naslovom *Délibab*. Cikel *Zeleno* je sicer skrajšal in pesmi preoblikoval ter jih vključil v pesniško zbirko, izdano leta 1997 pri založbi Franc-Franc v Murski Soboti – *Délibab*. Leta 1998 pa pri isti založbi izide prvi izmed treh romanov *Érd*. Leta 1999 je v sodelovanju še s tremi pesniki izšla v ediciji revije *Separatio* zbirka z naslovom *Glasovi*

province, za katero je Ružič prispeval cikel sedmih pesmi z naslovom *Bele kače*. Leta 2001 pa v ediciji revije *Separatio* sodeluje v skupinski izdaji pesmi z naslovom *Dvakrat stesana krsta*, za katero prispeva cikel pesmi *Sedem kačastih zabesed*. Drugi in hkrati najbolj ocenjeni roman z naslovom *Vijolični dim ali roman o treh letnih časih* izide leta 2001 zopet pri založbi Franc-Franc, istega leta pa tudi pesniški izbor z naslovom *Razsanjani dan*. Zadnji Ružičev roman *Pesem Črnih mlak* pa je izšel leta 2006. Po pogovoru s pisateljem sem dobila namig, da pripravlja najboljšežnejši prozni tekst z naslovom *Predor pod Hortobagyem*, prav tako pa tudi povest z naslovom *Portret*, ki bo izšla v Avstriji, tako kot njegova dvojezična slovensko-nemška pesniška zbirka *Vtisnjenke*, ki je zagledala luč sveta v letu 2007.

Najbolj dejaven je Ernest Ružič na področju novinarstva, zato bom v kratkem predstavila tudi bibliografijo njegovih člankov in prispevkov. Objavlja v:

- Slovenskem vestniku - tedniku za Slovensko Koroško - piše o manjšinskem šolstvu,
- Slovenskem koledarju: letopisu za slovensko narodnost na Madžarskem - se ukvarja s problemi ustanavljanja slovenskega radia na Madžarskem, z odnosom do slovenske manjšine na Madžarskem in v Avstriji;
- štirinajstdnevniku Porabje piše članke o narodnostnih vprašanjih, o sodelovanju porabskih Slovencev, o Slovencih na Avstrijskem Štajerskem, o cestnih in železniških povezavah, o odnosu madžarskih poslancev do slovenske manjšine, o ustanavljanju slovenske radijske postaje v Monoštru, poslancih narodnostnih manjšin, opravlja intervjuje;
- zborniku Sodelovanje ob meji,
- Šiftarjevem zborniku,
- Dialogih – objavlja svoja dela in članke o narodnostnih vprašanjih;
- Našem tedniku – o Slovencih na avstrijskem Štajerskem,
- na radiu Murski val,
- Panonskem letopisu objavlja svoja nekatera prevedena dela;
- reviji Svobodna misel,
- reviji za Slovence po svetu – Slovenija.svet o dihanju Porabja z Goričkim, o šolah in jeziku manjšin;
- oddaji Mostovi – Hidak,
- Primorskem dnevniku – o delih umetnikov,
- Prešernovem koledarju,

- reviji Rodna gruda za Slovence po svetu.

4 POKRAJINSKOST V DELIH ERNESTA RUŽIČA

V vseh delih, tako v proznih kot v pesniških, je začutiti močno navezavo Ernesta Ružiča na pokrajino, ki ga obdaja, to je Prekmurje in Slovenija na splošno, kot tudi na pokrajino, ki je nanj naredila največji vtis, ga spodbudila k ustvarjanju, to je hortobaška pusta na Madžarskem. Pokrajinske značilnosti v delih niso zgolj nanizane v podobi zemljepisnih krajev, pač pa tudi v podobi običajev, šeg in v jezikovnih posebnostih, značilnih za določeno področje. Vse to bom poskušala čim bolj natančno opredeliti.

4.1 ZEMLJEPISNA OPREDELJENOST

V prozi in poeziji zaznamo lahko tri države, znotraj katerih se avtor v delih giblje, jih doživlja in so vir njegovega navdiha: Slovenija, Madžarska in Avstrija. Prav na tej tromeji se nahaja Porabje, kjer živi tudi slovenska manjšina, kateri se na svoji novinarski poti posveča tudi Ernest Ružič, elemente tega območja pa prenaša v literarno ustvarjanje.

4.1.1 Zemljepisna opredeljenost in odnos v Ružičevi poeziji

Glede zemljepisne opredeljenosti Ružič priznava v intervjuju z Milanom Vincetičem: »V mojih pesmih so potovanja, vendar ni nobena »potopis«. Potujem zmeraj sam, čeprav je kdo ob meni: nikoli ne potujem sam, ker je vedno nekdo v meni« (1997: 13).

V prvi Ružičevi zbirki z naslovom *Ljudje, človek, ljudje* se pesnik konkretno in direktno geografsko ne opredeljuje do določenih krajev. Zaznamo pa njegov poseben odnos do zemlje, na kateri živi, do njiv v Peskovcih, ki jih primerja z očetovimi dlanmi: »ker tudi njegova dlan / je kot njiva požeta« (1967: 70). Več pesmi iz zbirke je usmerjenih na zemljo in ljudi, ki na njej delajo, živijo.

V *Milijonti vsakdanjosti* je osrednja in najpogosteje opevana Mura, ki dobi zagon v ciklu *Iščemo znanca mrtvega neznanca*. Tam že v prvi pesmi z naslovom *Mura* dobi negativno konotacijo smrti, saj je naplavila truplo. V ciklu *Mura* reka ohranja neko temino, prizvok smrti, nepredvidljivosti, nečesa divjega. V prvi pesmi pisatelj reko opisuje kot

navadno reko z valovi, tolmini, bregovi, grmovjem, hkrati pa je v Muri voda, ki pomaga v boju proti alkoholizmu. V drugi pesmi reka napoveduje z globoko motno temino, kalnimi valovi, okrušenimi bregovi nek mračni dogodek, tako kot v četrti pesmi, kjer je reka razbesnela, žalostna, valovi, strahuje, odnaša in utaplja. Reka odnese tri življenja v peti pesmi. V drugem delu cikla pa se Mura postopoma sprevrže v prijaznejšo reko, ki v šesti pesmi že prijetno klokota, žubori, šklepeta, spremljata jo pesem in melodija, se pa kljub tej pozitivni v njej še borita bog in hudič. V zadnji pesmi pesnik poudarja, da reko ljubi, da reka predstavlja ljubezen.

Milan Vincetič pravi, da ta zakleta Mura iz zbirke *Milijonta vsakdanjost* dozori v ciklu zbirke *Naj – Lég* z naslovom *Voda* (Ružič 2001a: 6). Morje se »razliva z vala v val« (Ružič 1980: 14), škržat poje pesem, ki je zapisana v morski peni, val razbija morsko ladjo, iz katere lezejo potniki. Reka razkazuje razbrzdano dno, je povezana s smrtjo, mrtvim mestom, ki se nahaja pod njo. Tudi voda ima na eni strani negativno konotacijo, predstavlja neznani svet neme tišine in krvi, na drugi strani pa Ružič vodo občuduje, kako je lepa, dobra, nosi ladje, plavalce in neplavalce. V tej dvojnosti se v njej združujejo »čiste in umazane poti«. Zemljepisnih pojmov se pesnik v tej zbirki loteva na bolj posplošen način, saj reka, morje in voda ne dobijo imena. V ciklu *Sporočila* pa se dotakne še severnega in južnega pola, povezane s smrtjo pa so Afrika, Sahara in Nil.

V *Délibabu*, pesniški zbirki, ki je Ružiču tudi najbolj pri srcu, je zajel največji obseg zemljepisnih imen, čustvene opredeljenosti do teh krajev, pokrajin. Milan Vincetič ugotavlja, da se je Ružičev potovalec »docela prepustil čarom púste, te neskončne madžarske savane, na kateri je še danes moč srečati črede konj in redke pastirje, ki jih je uročil delibab« (Ružič 2001a: 7).

Že sam naslov prvega cikla pesmi *Čari puste* nas opozori, da bo v ciklu pisatelj opisoval njemu najljubši kraj na Madžarskem – hortobaško pusto, s katero se je srečal, ko je obiskal poletno šolo madžarskega jezika. Tam se je v poletnih mesecih srečal tudi z délibabom, prividom, meglicami, ki se vzpenjajo nad ravnico pod vplivom žgočega sonca. V trinajstih pesmih tega cikla se posveti naslednjim krajem (1997, 8–20):

- rodnemu kraju Peskovci - peskovski travniki, trave, ure, štedilnik, ograda;
- hortobáški Pusti – razsušena Pusta, čari Puste, hortobaška noč, krčma;
- Goričkim – žita, rži, ogoni;
- reki Tisi – Tisini tolmini;
- mestu Tokaj – tokajski grič;

- Érd;
- Egru;
- mestu Debrecen – debrecenske pismenke, zvezde, avgustovska noč;
- Panovcem – pánovska pobočja;
- Donavi.

Kraje veže med seboj večinoma smrt, tudi ljubezen, v njih so ujete oči.

V drugem ciklu te zbirke z naslovom *Érd* se niz zemljepisnih imen nadaljuje iz prejšnjega cikla, le da je mestoce Érd na prvem mestu po pogostnosti. Érd je kot živi subjekt, ki »dremlje zimske sanje«, je »pesem, ki se spogleduje s točajko«. (1997: 23)

V *Sonetih kvadratastih noči v Érd* se zopet mešajo med sabo skrivnostni in temačni doživljaji noči iz slovenskih in madžarskih krajev, Érda, Hortobágya, Puste, Peskovcev, Panovcev, Goričkega, Tokaja in Debrecena. V ciklu pesmi *Zeleno v Hortobágyu* zvezde na nebu povežejo med sabo Pusto, reko Muro, Panovce, Goričko, Debrecen, Soboto, Peskovce, Eger. Ta raznolikost in pestrost zemljepisnih imen se nadaljuje tudi v zadnjem ciklu *Soneti v Hortobágyu*.

V *Glasovih province* je Ernest Ružič objavil cikel pesmi *Bele kače*, kjer se dotakne pokrajine svojega odraščanja, to je goričkih gozdov in panonskih travnikov v prvi in šesti pesmi, v četrti pa posega na območje »črnoizgorele ravnice« na Madžarskem, poimenovane Hortobaška pusta. Odnos do pokrajine ni ne negativen, ne pozitiven.

V ciklu pesmi *Sedem kačastih zabesed*, ki jih je Ružič objavil v pesniški zbirki *Dvakrat stesana krsta*, pisatelj pluje po planetih, Luni, Soncu, nato pa zopet pristane na zemeljski hortobaški pusti med belimi kačami, kamor v tretji pesmi pade tudi sonce. Peskovci in Kaštel sta kraja, kamor se razideta poti. Ružič je v tem ciklu označil tudi, kje in kdaj so pesmi nastajale – v Nagykanzisi, Moravskih Toplicah in Szombathelyu. V intervjuju z Milanom Vincetičem pesnik pravi, da so ti kraji in datumi sporočilni del pesmi, hkrati so pesmi, ki so tako označene, samo in najbolj njegove. (1997: 13)

V pesniški zbirki *Razsanjani dan* so objavljene pesmi zbrane skupaj še iz preostalih pesniških zbirk in objav, prav tako v *Vtisnjenukah*, vendar pa se tu pojavljajo odstopanja, saj so nekatere pesmi iz prejšnjih zbirk nekoliko predelane in »na novo zložene«, zaradi ponavljanja se podrobnejše analize geografske opredeljenosti v tej zbirki nisem lotevala.

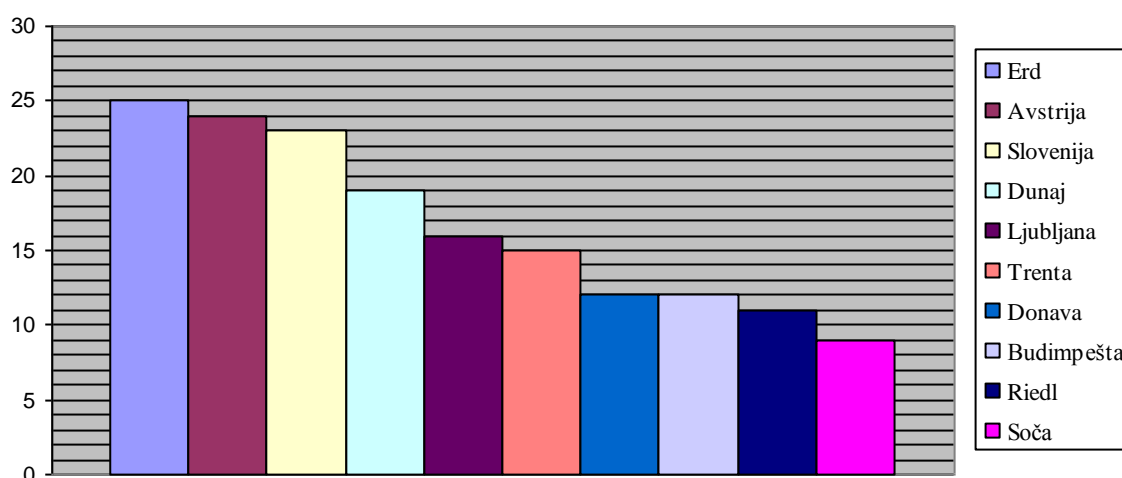
4.1.2 Zemljepisna opredeljenost v Ružičevih romanih

Tako kot v Ružičevi poeziji tudi v njegovih romanih zasledimo prepletanje Madžarske s Slovenijo. Opazimo, da je dogajanje postavljeno v kraje, ki jih Ružič opeva v svoji poeziji. V romanih *Érd* in *Vijolični dim* prevladuje dogajanje v Madžarskih krajih, s preskokom dogajanja tudi v Slovenijo, v romanu *Pesem Črnih mlak* pa je dogajanje postavljeno v Slovenijo, s preskoki na Madžarsko. Vendar sam pisatelj pravi, da so kraji bolj kot podlaga, izhodišče za vse kar namerava povedati. S tem, ko izbira bolj eksotične kraje, noče koketirati z bralcem, ti kraji so mu všeč, še posebej *Érd*, čeprav niti sam ne ve, kaj ga na tem kraju tako privlači. Orsólya Gálos v *Razsanjanem dnevu* pa pravi, da je v vseh treh romanih »lahko opaziti, kako avtor zavestno komponira svoj triptih v znamenju madžarske motivike«. (Ružič 2001a: 82) Pravi tudi, da so elementi madžarskega kronotopa »poglavitni elementi njegovega triptiha, ki ne določajo samo kraja lirskih in epskih dogodkov, temveč dajo tudi poglavitne ter vodilne motive njegovim tekstom« (Ružič 2001a: 83).

4.1.2.1 Roman *Érd*

Za roman *Érd* pravi Jurij Hudolin v svojem članku v *Književnih listih*, da Ružiču lahko za prednost štejemo to, »da je spreten popisovalec geografskih razsežnosti«. (1998: 19) V romanu *Érd* se zgodba večino časa dogaja v kraju *Érd*, ki se nahaja ob plodnih ravninah pšenice na Madžarskem. Vendar pa se dogajanje iz *Érda* seli tudi v druge kraje na Madžarskem in po Sloveniji. Spodaj je prikazan graf krajev glede na pogostnost pojavitve v romanu.

Kraji v romanu Érd

Največkrat v romanu se pojavi ime kraja Érd, saj je tam tudi glavno dogajalno okolje, pretežen del romana se dogaja v območjih tega kraja, ki se nahaja nekaj kilometrov iz Budimpešte. Kot pravi Milan Vincetič je to »mestece, ki ni zgolj zemljepisni kraj, temveč, kot vsi njegovi poetični postanki, pribežališče ljubezni, spominov in skrivnosti« (Ružič, 2001a: 8). Tam je tudi kmetijsko posestvo, znano po pridelavi žita, v katerem je glavni junak Sebestyén direktor. Druga po pogostnosti je Avstrija, predvsem zato, ker je v Avstriji potekal sejem pridelkov in razprav o genskem inženiringu na področju rastlin. Avstrijci so prišli tudi na razgovor k Sebestyénu. V tem kontekstu se omenja tudi kraj Riedl, kjer je sejem potekal. Tretja po pogostnosti pa je Slovenija, kamor se Sebestyén in Szeréna odpravljata na obiske k prijatelju Dominiku v Ljubljano in tudi na počitnice v Trento oz. v dolino reke Soče. Sebestyén in Szeréna sta navdušena tudi nad Bohinjem in Bledom, kamor se zapeljeta na izlet. Dunaj je največkrat omenjen v povezavi s študijem Sebestyéna, saj takrat ni imel možnosti, da bi študiral tam.

Raznolikost krajev in pokrajin pa se ne zaključi s tem grafom. Omenjeni so še različni kraji:

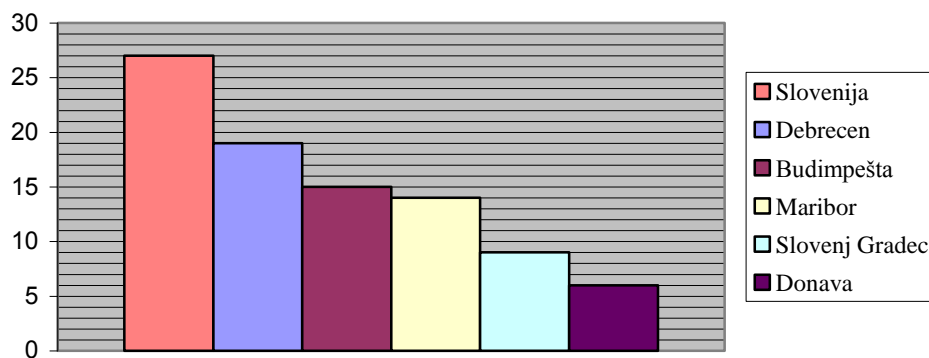
- po Madžarski – Blatno jezero, Debrecen, Keszty, Gödölö, hortobaška pusta, Tokaj, Nagykanizsi, Eger, Sombotel, Hodoš;
- po Sloveniji – Moravske Toplice, Murska Sobota, Radenci, Goričko, Tuhinjska dolina, Trojane, Kamniške planine, Rogla, Lendava, Pokljuka, Lipica, Postojnska jama, Maribor, Celje, Gorenjska, Bovec, Kanin, Nova Gorica, Kobarid, Kamniške Alpe, Dolenjska, Koroška, Vršič, Ljubljana;
- po Avstriji – Dunaj, Donava, Lienz, Železno, Celovec, Innsbrück;

- drugje po svetu – Hrvaška, Novi Sad, Beograd, Ohrid, Makedonija, Lovčen, Vojvodina, Kanada, Francija, Združene države Amerike, Nemčija, Velika Britanija, Italija, Avstralija, Grčija, Črno morje.

4.1.2.2 Roman *Vijolični dim*

V Ružičevem drugem romanu *Vijolični dim* se dogajanje odvija večinoma na Madžarski strani, v Slovenijo pa na kratke poslovne poti in pobege potujeta tako glavni lik Sebestyén, kot tudi patolog Vilmos. Najštevilčnejšo pojavitev ima Slovenija, kamor je usmerjeno potovanje Sebestyéna in Vilmosa. Na drugem mestu je »vzhodno madžarsko mesto Debrecen - glavno prizorišče dogajanja - skrajna točka civilizacije na poti proti vzhodu, da naprej ni ničesar drugega več, razen neskončne puste in grozečih prividov« (Ružič 2001b: 100). Tu delata in bivata Sebestyén in Vilmos. V Maribor gresta Sebestyén in Andrea na povabilo slovenskega pisatelja Kajetana Koviča, Vilmos pa se tam zadrži, ko gre iz razstave Jožeta Tisnikarja iz Slovenj Gradca z novimi prijatelji iz pohoda na Triglav. Donava pa je omenjena v primerjavi z nočno idilo mostov čez reko Dravo, ki jo doživita Sebestyén in Andrea v Mariboru.

Kraji v romanu *Vijolični dim*

Hkrati pa se tako kot v romanu *Érd* pojavijo še drugi kraji:

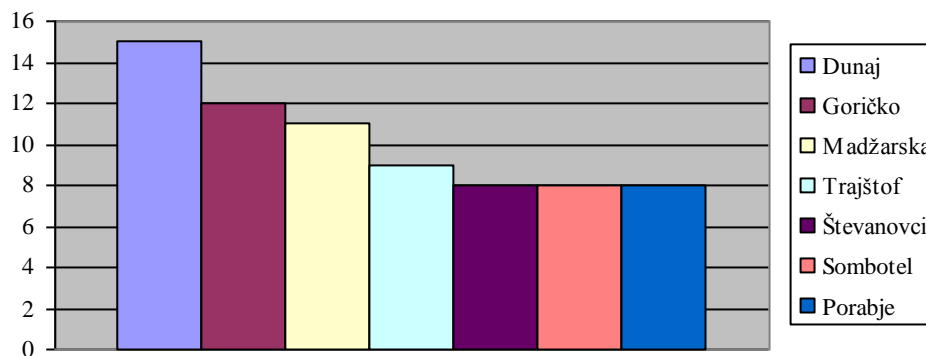
- po Sloveniji – Ljubljana, Julijci, Soča, Kranjska Gora, Vršič, Triglav, Gorenjska, Bled, Celje, Štajerska, Kamnik, Pohorje, Koroška, Dolina triglavskih jezer, Brnik, Dravograd;
- po Madžarski – Sombotel, Gödölő, Tisa, Tokaj, Kékes, Hortobágy, hortobaška pusta;

- drugod po svetu – Avstrija, Hrvaška, Francija, Dunaj, Mount Everest, Praga, Zagreb, Amerika, Anglija, Bruselj, Dalmacija, Evropa, Himalaja, Italija.

4.1.2.3 Roman *Pesem Črnih mlak*

V romanu *Pesem Črnih mlak* je omemba krajev manj izrazita po številčnosti kot v romanu *Érd*. Zgodba se pretežno odvija na Slovenski strani meje z Madžarsko, vendar pa je dogajanje zelo razgibano in se seli po celotni Prekmurski, gre preko meje na Madžarsko in v Avstrijo. Spodnji grafikon prikazuje pogostnost omembe krajev v romanu.

Kraji v romanu *Pesem Črnih mlak*

Dunaj se pojavi najpogosteje, tudi zaradi operne predstave, ki si jo je šel pogledat glavni lik romana Andraž. Na Goričkem je doma lončar oz. kipar, katerega gre obiskat Andraž z Gajo. V Sombotelu pa pri lončarju Andraž naroči okvirje za svoje slike, ko pripravlja samostojno razstavo. Trajštof je kraj, kjer je Andraž razstavljal skupaj z ostalimi umetniki slike. Na Madžarsko oz. v Porabje je Andraž pogosto vozil Vesno, kjer sta se ob Nežiderskem jezeru tudi večkrat ljubila. »Umetniške in ljubezenske poti Andraža pripeljejo v Porabje, saj to vozlišče treh dežel in kultur v njem priklicuje številne mladostne spomine in sproža etnografska navdušenja. /.../ Porabje ima posebno mesto tudi v idejni strukturi pripovedi, saj mi(s)tične Črne mlake postanejo središčna prisproda Andraževega ljubezenskega iskanja« (Ružič, 2006, 141).

Omenjeni sta tudi Blejsko in Bohinjsko jezero, v povezavi z modrino Larinih oči. Razburkan Atlantik pa ponazarja burno romantično doživljanje Andraža ob ljubljenu z Vesno. Črne mlake so omenjene sedemkrat, kar je malo, glede na to, da se roman imenuje po njih in da imajo poglobljeno vlogo v mi(s)tičnem koncu romana, kjer se Andraž in Gaja v poročnih oblekah potopita na dno mlake skupaj s cerkvijo, ki se prikaže vsakih sedem let.

4.2 DRUGAČE IZRAŽENA POKRAJINSKOST

Pokrajinskost se v Ružičevem ustvarjanju ne kaže zgolj po zemljepisnih imenih, pač pa jo zaznamo preko opisovanja starih običajev in jezikovnih posebnosti, ki jih Ružič spretno vpleta v besedila.

4.2.1 Stari običaji

V Ružičevi poeziji omembe običajev ni zaznati, je pa v romanih tega več. Sam avtor na te stare običaje polaga veliko pozornosti in poudarja, da je v delih hotel ravno te običaje postaviti na »vidno« mesto in jih približati bralcu, saj so se njega samega skozi otroštvo zelo dotaknili. Največ starih običajev je zajetih v romanu *Pesem Črnih mlak*, kakšen tudi v *Érdu*.

S prvim se srečamo že v tretjem poglavju romana, kjer Andraž sanja o tem, kako so se kot mali otroci smučali, v ospredju tega pa je praznik pozdravljanja, ki se ga je Andraž tako zelo veselil. Na ta praznik je prišel k njim primaš Viktor z romsko skupino. »Andraža je najbolj pritegnil skrivnostni bas, ki je oddajal globoke glasove« (Ružič 2006: 15). Takrat je oče popil kozarec vina, se raznežil in z Viktorjem sta zapela pesem *Délibáb – Hortobágy*. Pozdravljanjem, o katerem piše Ernest Ružič v *Pesmi Črnih mlak*, sodi nekaj desetletij nazaj, ko je bil zlasti na Goričkem - in deloma čez mejo na madžarski strani - pomemben imendan/god. Pozdravljanje se je zgodilo na večer pred godom, in sicer so prišla na mizo najboljša jedila in pijače, kar jih je domačija premogla. »Pozdravljat« so prišli vsi sosedge in bližnji sorodniki. Prinašali niso daril, ampak po liter ali »pint« (12 dcl) domačega vina. Slavljencu niso čestitali tako, da bi mu segli v roko ali žensko še poljubili, marveč so ga pocukali za uho in mu zaželeli vse dobro. Potem so se pogovarjali, moški obujali spomine na vojaščino ali kaj podobnega in morda kakšno zapeli. Ta pozdravljanja so bila najpogosteje pozimi, tam od Štefanovega v decembru do Jožefovega v marcu. Običajno so pozdravljali moške.

Bolj znane ljudi so prišli pozdravljat tudi romski glasbeniki, običajno trije ali štirje. Ker je bil Ružičev oče v fantovskih letih član peskovske glasbene skupine, in ker je ta skupina imela dobre odnose z romsko iz sosednje vasi Šalovci, je vedno prišla čestitat tudi očetu in posredno tudi Ernestu mlajšemu, ki sta praznovala skupaj god 12. januarja. Skupina je po igranju - izključno ciganske in madžarske pesmi, ki jih Ernest ni razumel, medtem ko je

oče govoril in pel tudi madžarsko - prisedla k mizi, se okrepčala s šunko, pečenko, potico in domačim vinom - šmarnico ter odšla.

V osmem poglavju se Andraž spominja svoje mladosti in običaja izdelave glinene opeke, ki ga tudi zelo natančno opiše. Od izbiranja prave glin, do vlijanja v kalupe, sušenja, pa do peke v vroči kopii. Tak postopek opisuje tudi Sebestyén v romanu *Érd*, v dvanajstem poglavju, ko se spominja starega postopka gradnje hiš, ko so morali najprej pripraviti opeko. To se mu je v spominu utrnilo, ko je razmišljal o zvezi s Szeréno in o skupnem življenju. Drugače pa je bilo izdelovanje opeke značilno za območje Goričkega, kjer je živel pisatelj Ernest Ružič. Sicer pisatelj pojasnjuje, da je bilo v tem času že mogoče kupiti opeko, pa vendar je bila doma narejena opeka veliko cenejša in zato so si vaščani pomagali in ročno »bili« opeko. Ta običaj ni prisoten nikjer več, razen v Melincah, kjer vsakoletno simbolično obujajo spomin na to, kako je včasih potekalo izdelovanje opeke.

Prav tako pa se je Sebestyénu utrnil še en dogodek v spomin, ki ga primerja z življenjem, in sicer star običaj tkanja blaga iz lanu. Tako kot se v življenju za dobre rezultate moramo potruditi in vlagati ves svoj trud, se žrtvovati, tako moramo za lan skrbeti že od semena dalje. Seme moramo posejati, občudovati modrino cvetenja, na glavniku postrgati glavice s semeni, sušiti, namakati, pregnesti s trlicami in pozimi spresti predivo ter stkati platno. Pridelovanje lanu za platno je bilo značilno v preteklosti tako na Goričkem kot na Madžarskem, pri nas se lan ne seje več, medtem ko ga na Madžarskem sejejo zaradi lanenega semena, iz katerega iztiskajo laneno olje za industrijsko uporabo.

4.2.2 Jezikovne posebnosti

Zinka Zorko v svojem članku *Sodobna prekmurska narečna književnost* ugotavlja: »Prekmurščina kot pokrajinski jezik je več kot dve stoletji pomagala ohranjati slovenski jezik in slovensko zavest v Prekmurju in Porabju. Panonsko prekmursko narečje /.../ ohranja prvinski slovenski jezik in prebujajo zavest pripadnosti slovenski jezikovni skupnosti, saj so nekatera umetnostna besedila tudi poknjižena« (2001: 138).

Tako so prav jezikovne posebnosti tiste, ki pokrajinsko zaznamujejo nekatera Ružičeva dela. Najbolj očitne so jezikovne posebnosti v romanu *Pesem Črnih mlak*, kjer na začetku vsakega poglavja pisatelj naredi povzetek v prekmurščini. To pa delu da nek svoj pokrajinski čar, ki bralcu iz drugega okolja postreže s pridihom življenja ob vzhodni meji Slovenije. V zgodbo spretno vplete govor lončarja Karla Dončeca, ki v prekmurščini razlaga,

iz kakšne zemlje se lahko lončari: »Ta zemla je ilojca, z nje najleže delan. Zemlo najprvle vö skopamo, té pa trbé, legaláb, čakati dva, tri mesece, ka ona prka gráta.« (Ružič 2006: 24). Babica, ki mu je dala navdih za zgodbo Varaš, pomen te besede, ki je popračenka iz madžarskega jezika za večje mesto, mu ni bil znan. Babica mu je rekla v premurščini: »Karči, ti tou tan v váraši lejko küpiš.« (2006: 32) Andraž pravi, da ne razume še nekaterih drugih babičinih narečnih besed, med njimi je beseda daráj. V knjigi Karla Krajcarja z naslovom *Kralič pa lejpa Vida* se Gaja ustavi pri zgodbi Črna mlaka, v kateri so v knjižni jezik vpleteni narečni izrazi: *goušča* - grmovje, *ešče* – še, *ftiči* – ptiči, tak – tako. Na koncertu ljudske pesmi se je Gaji najbolj dopadla ljudska pesem Na bregi trnina, ki ji jo je Andraž zapel v narečju: »Na brejgi trnina, / črne oči dekla / črne oči dekla / zakaj si gizdava? // Nej sem jaz gizdava, / vsaka dekla takša, / štera má lubega / prstanek na prsti.« (2006: 99).

V zbirki *Delibab* pa sta še narečna izraza krosni – kar je starogorički izraz za statve in trnina, ki je izraz za rastlino črni trn.

Niso pa samo posebni prekmurski izrazi tisti, ki zaznamujejo njegova dela. Poslužuje se tujejezičnih izrazov, še posebej madžarskih. Ti po mnenju Orsolye Gallos tekst še posebej zaznamujejo, saj »z ene strani dajo besedilu novo razsežnost, s tujejezično obliko pa besede omogočajo izstop iz teksta« (Ružič 2001b: 87). To so imena madžarskih krajev, barov, pijač, časopisov, televizijskih oddaj. Neva izkaže navdušenje nad Debrecenom in hortobaško pusto v *Vijoličnem dimu* z madžarsko besedo »gyönyörű«, kar pomeni čudovito. Ko Vilmos po naključju sreča Sebestyéna z nosečo Andreo, mu reče po madžarsko: »Te szerencés béres.«, kar pomeni »Ti srečni hlapec.« (2001b: 127)

V pesniških zbirkah ima beseda *délibab* ključno vlogo, kakor tudi pesniška zbirka s tem naslovom. Te besede ne prevaja v slovenščino, jo ohrani v madžarskem izvorniku, pomeni pa privid, fatamorgano največkrat v povezavi s hortobaško ravnico. V originalu ostaja tudi poimenovanje za vino *egri bikavér*, ki pomeni v slovenskem prevodu bikova kri iz Egra, gre pa za najbolj znano Madžarsko rdeče vino. V *Délibabu* sta omenjeni še besedi *remény* – upanje in *sartel* – ilovnata tla.

5 PREVLADUJOČA MOTIVIKA

Motivi se v Ružičevi poeziji in prozi ponavljajo, tako da bom poskušala izluščiti temeljne motive, ki zaznamujejo tako prozo kot poezijo.

5.1 PREVLADUJOČA MOTIVIKA V ROMANIH

Pri branju vseh treh romanov sem ugotovila, da se veliko motivov, kljub temu, da so zgodbe različne, ponavlja. V spodnji tabeli bom prikazala, kateri motivi se pojavljajo v posameznem romanu in kateri so skupni vsem trem ali dvema romanoma.

MOTIVI	ÉRD	VIJOLIČNI DIM	PESEM ČRNIH MLAK
Smrt	X	X	X
Ljubezen	X	X	X
Odnos starejši moški, mlajša ženska	X	X	X
Oči/pogled	X	X	X
Umetnost	X	X	X
Potovanje v tujino z ljubljeno osebo	X	X	X
Novinarstvo	X		X
Bivša žena/dekle	X	X	X
Ljubezenski trikotnik	X	X	X
Erotika	X	X	X
Razstava	X	X	X
Porcelan Zsolnay	X	X	X
Bled/Blejski otok	X	X	X
Poroka	X	X	X
Koncert	X	X	X
Bele rjuhe	X	X	X
Stanovanje	X	X	X
Občudovano žensko telo	X	X	X
Krog	X	X	X
Vijolična barva		X	X

Ključne izstopajoče motive bom v nadaljevanju še razčlenila po posameznem romanu.

5.1.1 Motiv ljubezni

V večina ključnih motivov (odnos starejšega moškega z mlajšo žensko, bivša žena, ljubezenski trikotnik, erotika, bele rjuhe, občudovano žensko telo) se povezuje z motivom ljubezni, ki na ta način prerašča že v temo. V vseh treh romanih se odvija ljubezenska zgodba, lahko bi rekli kar ljubezenski trikotniki ali celo štirikotniki kot v romanu *Pesem črnih mlak*. Ti trikotniki se odvijajo med starejšim moškim, žensko srednjih let in mlajšo žensko. Vedno v ozadju vpliva na dogajanje prekinjena zveza ali zakon glavnega moškega lika, ki skozi retrospektivo analizira prejšnjo in jo primerja z zdajšnjo zvezo. Ker pa v ljubezni največkrat

ne gre brez erotike, se naš glavni moški lik zaplete v telesni val erotičnega poželenja sredi belih rjuh, kjer občuduje prelepo žensko telo in se mu z naslado tudi predaja, tako kot se ona predaja njemu.

5.1.2 Motiv oči/pogleda

Moški v treh romanih je izredno analitičen in skozi oči in pogled vsake njegove ženske lahko ugotovi in predvidi njen karakter, razmišljanje, počutje in hotenje. Tudi sam Ernest Ružič potrjuje, da so zanj oči zrcalo duše. V romanu *Érd* tako govori Sebestyén o Ányinih očeh, ko ji je povedal, da jo ima rad: »V Ányinih spominčastih očeh je bil lesk, enak pogledu skozi solzo. Tedaj se nisem spraševal, ali je to solza sreče, veselja, česa drugega, meni skrivnostno neznanega« (Ružič 1998: 38). Ko se je Ánya predajala drugemu, je bila nesproščena pri pogledih v oči: »Pogledi so Ányo včasih vznemirili in je kar naravnost rekla, da ne želi mojega pogleda« (Ružič 1998: 61). Opaža tudi, da se z odmikanjem v zvezi spreminjajo Ányine oči in pogled: »Bolj ko sva se odmikala drug od drugega, bolj s pegami posejan je bil Ányin pogled« (1998, 61). Sebestyén je ljubljenje začel s poljubom na oči: »Poljubil sem oko, najprej levo, nato desno« (Ružič 1998: 79). Ányin pogled je bil podoben srni, ko je po prevari hotela biti spet skupaj s Sebestyénom, saj se je bala osamljenosti v starosti: »Njen pogled je bil nekaj posebnega zato, ker me je spominjal na beg plašne srne, ki hiti pred zasledovalcem, ki ji neusmiljeno streže po življenju« (Ružič 1998: 81). Pri Ányi ga je pogled začaral in mu dal energijo: »Iz pogleda je prihajal tolikšen življenjski naboj, da sem se po srečanju in ljubljenju počutil prerojen in pripravljen za največje telesne in duhovne napore« (1998, 87). Szeréni pa Sebestyén prizna: »Ljubim tebe in tvoje oči /.../« (1998, 85). Szeréna ima drugačen pogled kot Ánya: »Szeréniin pogled ni izražal bojazni in bolečine, kot je bilo prepogosto v Ányinih očeh. V njenem pogledu so se tkale besede življenja, stavki hotenja, romani novih tisočletij in neodkritih svetov izven našega dožemanja in vedenja o ozvezdijih, o katerih vro slutnje fantazij.« (Ružič 1998: 121).

V *Pesmi Črnih mlak* Andraž tudi opazuje oči žensk. Za Larine oči ugotavlja: »Že dolgo nisem zrl v tako lepe oči kot so vaše; na misel mi je prišel naslov naslednje slike, ki jo moram narisati: Kako bi se utopil v jezeru njenih oči ...« (Ružič 2006: 43). Larine oči primerja z Blejskim in Bohinjskim jezerom, ne samo z njihovo modrino, pač pa tudi s skrivnostnostjo, ki biva za njimi. Tudi pri Gaji preverja razpoloženje, ko jo pogleda v oči: »/.../ Gajine oči za hip izgubijo tisti poredno iskriv nasmeh, vendar je v trenutku njena volja

enaka kot ob prihodu v Letečega barona« (2006: 74). Pri Vesni pa se Andraž sprašuje, če imajo lesk po cinizmu, ko se ljubita. Hkrati pa zaznava v njenih sinjih očeh številna vprašanja, na katera pa ni želel odgovarjati. Ko se Vesna odloča, če bo kupila novo stanovanje in s tem poskušala prepričati Andraža, da živita skupaj, vidi Andraž v njenih očeh »strah ali napetost, ki meji na negotovost« (2006: 109). Hkrati pa v istem trenutku zazna tolika raznolika čustva, ki jih v ženskih očeh še ni videl. V 43. poglavju se Andraž bolj opredeljuje do oči. Pravi, da jih ima pri ženskah najraje, da pa ni nujno, da so modre. Všeč so mu Gajine oči, saj je njen pogled nagajiv in zvedav, v njem vedno najde kako novo sporočilo. Ob zaključku oči igrajo pomembno vlogo, saj Gaji Andraž veli, da zapre oči, ko se dviga cerkev iz Črnih mlak. Ne sme jih odpirati, saj bi s tem priklicala prekletstvo.

V *Vijoličnem dimu* se kaže odnos glavnega lika Sebestyéna preko dveh ženskih oseb, nekdanje ljubezni Éve in zdajšnje Andree. Najprej ugotavlja, kako razkrivajo Evine oči njeno dušo: »Oči so bile tiste, ki so jo razgrinjale bolj kot ura gostobesedne pripovedi /.../« (Ružič 2001b: 13). Z Évo sta si pogosto zrla v oči, čeprav nista poznala odgovora zakaj. Če je imela solzo bolečine v očeh, ji je Sebestyén želel pomagati. Postati želi volk, imeti volčje oči, ki bi bile prodorne kot laserski žarek in bi uničile vsako točko, ki bi se jo dotaknile, vendar bi se pri Évi verjetno spet ustavil, ker jo ima rad. Pri Andrei sicer največkrat ne posveča velike pozornosti njenim očem, prej njenemu telesu. Vendar pa opazi na poti v Slovenijo Sebestyén neko zadrego v njenih očeh, kar mu je bilo do sedaj tuje: »Odkar poznam Andreo, je njen pogled jasen in bister, brez kančka temnega, zdaj pa, kakor da so se v čudovitih očeh pojavile pege, ki me začenjajo skrbeti« (2001b: 126). Vendar pa se to razblini že v hotelski sobi: »/.../ v njenih očeh ta hip ni peg niti pegic, ampak poredno nagajiv cvetoč pogled, kakršnega se spominjam od večera, ko sva se prvič ljubila.« (2001b: 130) Ko se v njenem telesu premakne otrok, se ji v očesu »prižge iskrica sreče« (2001b: 133). V vzporedni zgodbi si Vilmos Kecske v svoji blodnji o filmu, ki naj bi govoril o ljudeh, ki zahajajo v Káty bisztro, zamišlja scenarij, v katerem se Neva osredotoči na Tisnikarjevo sliko, kjer je narisano oko, ki jo ves čas opazuje. Ugotavlja, da »ni nujno, da gleda oko, lahko nas opazuje tudi mrtva duša; sporočilo očesa pa se poskuša ugnezdit v vaš razmislek« (2001b: 154).

5.1.3 Motiv stanovanja

Ljubezen je povezana tudi s problemom bivanja. Tako v romanu *Érd* zaljubljenca začneta obnavljati starejšo hišo, kjer bosta bivala. V romanu *Vijolični dim* si noseča Andrea in

Sebestyén preurejata njegovo stanovanje v mestu. Prej sive stene je Andrea pobarvala v različne odtenke, opremila ga je po svojem okusu, ki pa je bil zelo podoben njegovemu. Dodala je sveže in suho cvetje, uredila knjige, tudi v kuhinji je bila prava mojstrica. Zagotovila je domu toplino, ki jo je Sebestyén oboževal: »Stanovanje mi je postalo prvi resnični dom, v katerega sem se vračal z veseljem /.../« (Ružič 2001b: 95). V romanu *Pesem Črnih mlak* pa zobozdravnica Vesna želi prodati staro stanovanje in si kupiti novega, kjer bo za Andraža lahko uredila tudi atelje, vendar se Andraž s tem ne strinja.

5.1.4 Motiv poroke

V vseh treh romanih se pojavi motiv poroke, ki je na nek nenavaden način, vsaj v *Érdu* in *Pesmi Črnih mlak*, negativno zaznamovan. V romanu *Érd* se po napovedi zaželeno poroke med Sebestyénom in Szeréno pojavi nenadna Sebestyénova nesreča s helikopterjem, ki zgolj namiguje na nesrečen konec in na smrt, čeprav to ni nikjer potrjeno. Napoved poroke se zgodi že na dopustu v Sloveniji, kjer Sebestyén zaprosi Szeréno v hotelski sobi. V *Pesmi Črnih mlak* pa se poroka odvija v misterioznem, magično-realističnem koncu, kjer vstopata zaročenca v cerkev, ki se v Črnih mlakah po legendi vsakih sedem let dvigne iz vode: »Držeč se za roki stopita pred duhovnika ... začne se obred poroke ... Andraž natakne Gaji prstan ... in se z ustnicami približa njenim...« (Ružič 2006: 137) Na koncu pa se ta cerkev z zaročencema potopi, kar tudi nakazuje na mračen konec. Pred tem nam Andraž že prizna, da bi Gajo takoj zaprosil za roko, če bi se z njo lahko tako družil kot z Vesno. V *Vijoličnem dimu* pa se Sebestyén noče opredeliti za poroko, pač pa na drugačen način opredeliti zvezo z Andreo. Na začetku se ne zmore opredeliti za življenje z njo: »Glede odnosa do Andree si še nisem na jasnem, ne morem reči, ali se bom na primer z njo iz ljubezni ali iz prijateljstva ali zato, ker bo rodila, poročil ali ne« (Ružič 2001b: 57).

5.1.5 Motiv potovanja

Med opaznimi motivi je motiv potovanja tako v drugo državo, kot tudi znotraj države, v kateri se roman odvija. Glavni moški lik svoje ljubice in punce vodi po različnih krajih v Sloveniji, na Madžarskem in Avstriji, kjer ima z njimi erotične odnose, jih vodi na kosila, razstave ali koncerte. V drugo državo pa jih običajno pelje na dopust, k prijateljem ali gresta

skupaj na njegovo službeno pot. Motiv potovanja je tesno povezan s pokrajinskostjo, kjer sem navedla tudi ključne kraje, ki se pojavljajo v romanih.

5.1.6 Motiv vijolične barve

Vijolična barva in vse, kar je z njo povezanega, ima na madžarskem konotacijo smrti, poleg črne barve, ki prevladuje v Sloveniji. Izpostavljena je v dveh romanih, v *Pesmi Črnih mlak*, na samem koncu, ko je Gaja pri mistični poroki z Andražem oblečena v vijolično obleko, ključnega pomena pa je v romanu *Vijolični dim*, na kar nakazuje že sam naslov. Ernest Ružič se je z odsevom vijolične svetlobe srečal, ko je hodil na poletno šolo madžarskega jezika v Debrecen na fakulteto, zraven pa je bila tako kot v romanu *Vijolični dim* bolnišnica, kjer je iz secirnice sevala vijolična svetloba. Sebestyén mimo te svetlobe hodi s strahospoštovanjem. »Svetloba ni bila zgolj svetloba, bila je dim iz vijoličnih cvetov, bila je vijolični dim, ki mi je s svojo sladkobnostjo dražil nosnice« (Ružič 2001b: 31). Ob odhodu iz fakultete Sebestyén ob pogledu na vijolično svetlobo, ki mu prerašča že v vijolični zid, doživi privid Evinega trupla v secirnici. Delčki te svetlobe ostajajo v njem: »Pronicanje vijolične svetlobe začenjam čutiti« (2001b: 33). Pod vplivom vijoličnega dima se srečata Sebestyén in Andrea in se še isti večer ljubita. Vijolično barvo vsak dan doživlja na svojem delu patolog Vilmos, ki pravi, da v vijolično luč mora gledati z očali, saj drugače škoduje pogledu. Ob popivanju pa ponavlja refren: »Vijolična svetloba, vijoličasta luč ... vijolični dim« (2001b, 50). V vijoličnem prostoru se odvije del scenarija, ki ga Vilmos ustvari v svoji glavi, vključuje pa Jožeta Tisnikarja in Nevo. Vijolična barva je del Sebestyénovih razmišljanj v sredini romana in na koncu, ko Andrea umre. Označi jo za »daljno utripajočo, vijolično zvezdo« (2001b, 192).

5.2 PREVLADUJOČA MOTIVIKA V POEZIJI

Če primerjamo motive v Ružičevi poeziji in prozi lahko ugotovimo, da se ponavljajo, vendar v spodnji tabeli še zdaleč nisem zajela vseh motivov, še posebej ne geografskih, ki sem jih izpostavila že pri pokrajinskosti Ružičeve poezije. Zajela sem pesniške zbirke, v katerih se pesmi ne ponavljajo, zajemajo največ njegovih pesmi in tudi dva cikla iz *Razsanjanega dneva*, ki nista zajeta v nobeni od spodnjih zbirk.

MOTIVI	LJUDJE, ČLOVEK, LJUDJE	MILIJONTA VSAKDANJOST	NAJ - LÉG	DÉLIBAB	Cikel Kobre in Kačaste vbesede
Smrt	X	X	X	X	X
Ljubezen	X	X	X	X	X
Reka	X	X	X	X	
Oči/pogled	X		X	X	X
Kača	X				X
Žarki	X	X	X	X	
Sonce	X	X	X	X	X
Zvezde	X	X	X	X	X
Voda	X	X	X	X	
Morje	X		X		
Most		X	X	X	
Vrtnice				X	
Délibab				X	
Noč	X	X	X	X	X
Večer	X	X	X	X	X
Drevo	X	X		X	
Človek	X				
Lobanja	X				
Veter	X	X	X	X	X
Vijolična barva				X	
Zelena barva				X	

5.2.1 Motiv smrti

Motiv, brez katerega v pesniških zbirkah Ernesta Ružiča ne gre, je motiv smrti. Že v prvi zbirki *Ljudje, človek, ljudje* takoj na začetku v prvi pesmi z naslovom *Cesta* ugotavlja, da cesta življenja vodi samo v eno smer – k smrti. Mrtev je celo Bog. O smrti pričajo tudi samostalniki in še posebej glagoli, ki so v zbirki najbolj močno sredstvo za izražanje smrti:

- samostalniki: lobanja, vrane, netopirji, grobovi, sirena, bolečina, smrt, kri, kolo, črv, nož, žrelo,
- glagoli: kljuvati, raztelešati, ruvati, odnašati, razklati, nabosti, odnesti, ubiti, umreti, udariti, oveneti, izhirati, izdihniti, izživeti, raztrgati, razpoloviti, prebosti, razklati, kričati, streljati, zadržniti, viseti, rezati.

V *Dvakrat stesani krsti* in *Glasovih province* smrt ponazarjajo bele kače, ki z odmerjeno kapljico strupa zdrobijo življenje. Smrt pa nakazuje tudi vijolični dim, ki se vije iz brlogov teh belih kač, bele kače brusijo »koso vijolične smrti« (Turner 1999: 27).

Smrti je posvečen celoten cikel zbirke *Milijonta vsakdanjost – Iščemo znanca mrtvega neznanca*, kjer pisatelj iz časopisne kronike povzema zgodbe, ki so se končale s smrtnim izidom in poziva ljudi k prepoznavi mrtvega neznanca. Smrt povzroča tudi zdravnik kirurg,

reka Mura, človek ubije človeka. Smrt je obravnavana kot vsakdanji dogodek, na katerega vabi samomorilec vse občane preko osmrtnice, ki jo je dal v časopis.

V zbirki *Naj – Lég*, v ciklu *Sporočila* je smrt zavita v poslednja sporočila umirajočih svojim najdražjim.

5.2.2 Motiv ljubezni

Ljubezen je tista, ki v življenju pomeni pobeg iz objema smrti ali pa nas pahne v smrt. V prvi zbirki je ljubezen tista, ki pahne človeka v smrt in mu ne prizanaša, ljubezen je neuslišana, enostranska, spet drugič prinaša srečo, »ozračje je nabito z atomi ljubezni« (Ružič 1967: 55), ljubezen išče ljubezen, ljubezen, ki je povezana z življenjem. Pesnik noče živeti brez ljubezni in čaka dekle, da se bo odločilo zanjo, do takrat bo rajši spal. V *Milijonti vsakdanjosti* pesnik verjame v ljubezen, ta ljubezen je nekaj pregrešnega. Če hoče biti moški, mora grešiti, zato se odloči za ljubezen s prijateljevo ženo v obliki ljubljenja ob potoku. To je bila zanj prava ljubezen. Tudi Mura je za pisatelja enačaj ljubezni.

5.2.3 Motiv sonca

Motiv sonca je ne eni strani prikazan v pozitivnem smislu - kot nebesno telo, ki nas ogreva, nam razsvetljuje življenje, na drugi strani pa kot prinašalec smrti, katerega žarki lahko človeka ubijejo, ga presušijo in razkrojijo njegovo truplo.

Sonce v pesmi *Veter* zbirke *Ljudje, človek, ljudje* ponazarja to dvojno vlogo, prinašalca življenja in smrti z nekoliko ironičnim pridihom - daje moč sto let staremu človeku, vendar le za to, da ga pripravi na jutrišnji pogreb.

V *Milijonti vsakdanjosti* pesnik posveti soncu cikel *Sonca*. Milan Vincetič pravi: »Podobe sedmih sonc so v bistvu podobe vrtiljaka in življenjskih postaj, ki pa ga, česar do sedaj pri Ružiču razen z odtenkom ironije nismo bili vajeni, zanese tudi na svetlo stran, torej na občutje in izkušnjo očetovstva /.../« (Ružič 2001a: 7). Sonce ga greje, topli, prinaša toploto. Četrto sonce mu prinaša ljubezen, zato ga ima rad, peto sonce je lepo in sončno, čeprav je nevihtno, nevarno sonce. Šesto daje življenje novorojenemu otroku, žarki sedmega sonca ga spremljajo v krsti, kjer je smrt nekaj lepega. Tudi v ciklu *Tipke* je sonce pozitivno, v tesni povezavi z ljubeznijo.

V ciklu *Sedem kačastih zabesed* sonce z žarki ovija planet in se razblinja v ris belih kač.

Sonce v zbirki *Naj – Lég* sveti za vse, a spet drugič ga je potopilo valovje široke reke, da ne more več svetiti mrtvemu mestu, sonce je priča brodolomu ladje, na sončni poti se bo odvil pogreb, prevroče sonce sveti okoli ekvatorja.

5.2.4 Motiv zvezd

Zvezde predstavljajo odmaknjeni element v vesolju, ki nam vedno poraja vprašanje o tem ali je mogoče tam kakšna druga civilizacija, so tam nebesa, nas res umrli gledajo iz neba? V ciklu *Sedem kačastih zabesed* bosta zaljubljenca prebedela noč pod egerskimi zvezdami. Zvezde v zbirki *Naj – Lég* spletajo pesem in tako zvezde kot pesem združujejo ljudi, ki se imajo radi, med seboj. Zvezde v *Délibabu* pa so pretežno debrecenske.

6 TEME

Vsi glavni skupni motivi romanov nakazujejo na eno temo, in sicer na ljubezensko. Čeprav Ernest Ružič trdi, da v ospredje nikakor ni želel postaviti ljubezenske teme, pač pa številne doživlja iz preteklosti in svoja občutja, ki naj bi bila ključnega pomena za razumevanje zgodbe v romanih. Ljubezenska tema naj bi bila samo za ogrodje, v katerega vpleta te dogodke iz preteklosti, opažanja iz okolice, svoj odnos do pokrajine, genskega inženiringa, umetnosti ... Kot že omenjeno pa je ta ljubezen nekako rdeča nit skozi vsa dela. Druge teme, ki se še pojavljajo, in so po Ružičevem mnenju celo osrednje, so tema smrti, umetnosti, genskega inženiringa.

6.1 TEME V ROMANU ÉRD

V romanu *Érd* se v prvi vrsti pojavi kot osrednja ljubezenska tema. Odvija se ljubezenska zgodba direktorja kmetijskega posestva Sebestyéna Linderja in novinarka Szeréne. Retrospektivno pa se Sebestyén spominja še odnosa s svojo ženo Eszter in bivšo ljubeznijo Ányo, ki je pustila nanj najmočnejši vtis in kateri bo srce delno še vedno vdano, čeprav ga je Szerena prevzela.

Ljubezen z zdravnico Ányo se je začela, ko sta bila še oba poročena, zgolj s prijateljskimi srečanji, saj je v njej videl prej prijateljico s človeškim čutom za razumevanje zadreg in šele dolgo zatem žensko. Sebestyén je bil namreč poročen z Eszter, ki je bila sicer odlična žena, z njo je imel tudi hčerko. Eno leto je ostala zveza »ljubimcev« na prijateljski ravni, potem pa je Ánya želela razkriti zvezo sodelavkam. Priznal ji je, da jo ima rad, saj se mu je vedno bolj vsedala v srce. Pri Ányi si ni izmišljal, ko je rekel »da je ženska, ki jo v življenju najbolj ljubim.« (Ružič 1998: 69). Pa je te besede obžaloval, saj je v zvezo vlagal samo on, ona pa ne. Kmalu se ga je začela izogibati in se spečala z ljubimcem Bálintom. Sebestyéna je to potrlo, kot bi ga zadela možganska kap.

Ko je spoznal Szereno, se je počutil nelagodno zaradi starostne razlike med njima. Lahko bi mu bila hči. Pa vendar ji kmalu prizna, da jo ljubi. Ljubezen z Szeréno je zelo čustvena, čutna in predvsem obojestranska, za razliko od Ányine ljubezni. V romanu je poleg platonske opisana med njima tudi telesna, če ne že erotična, ljubezen. Tako Sebestyén opisuje: »Poljubil sem jo na prsi, na mlade, sveže, napete prsi, ne prebujne, in ne samo bradavici na koži, ampak toliko, da sem jih želel poljubljati in ljubiti. Toda tu ni mogel biti konec, želel sem poljubiti njeno telo /.../. Poljubil sem jo na boku in kolenu, poljubil tam, kjer je žarela ženskost.« (Ružič 1998: 79-80) Ljubljenje s Szeréno primerja z deročo Donavo ali morjem v zalivskem toku. Ker se njuna zveza pogloblja, jo Sebestyén zaprosi, načrtujeta pa tudi poroko, dokler se Sebestyén ne ponesreči s helikopterjem.

Skozi celotni roman pa oprazujemo razcepljenost glavnega junaka v tem ljubezenskem trokotniku, ki pravzaprav to ni, saj je fizični kontak z Ányo že dolgo mrtev, je pa toliko bolj živ spomin nanjo. Prepričan je v »sklenjenost trikotnega kroga med Ányo, mano in Szeréno, pri čemer ni mogoče določiti, kje natančno je kdo v tem čarnem zarisu.« (Ružič 1998: 148).

Druga tema, ki je tudi del rdeče niti v romanu, je tema genskega inženiringa, ki osebno privlači tudi Ernesta Ružiča, saj se sprašuje, kje je meja med moralnim in nemoralnim v genetiki. Zastavlja se mu tudi vprašanje, če človek lahko dejansko nadomesti tisto, kar je včasih veljalo za božje delo. V tem delu je genski inženiring povezan s pridelavo pšenice na kmetijskem posestvu v Érdü, kjer se pri razvoju pšeničnih vrst v laboratoriju pojavi vrsta, ki je ušla iz nadzora. Pšenično steblo je večje kot so ostala, pa tudi zrna so dvakratnik normalne velikosti. Na sejmu v Avstrijskem Riedlu naj bi se predstavilo tudi Sebestyénovo posestvo. Sebestyénu se zdi, da bi morali uničiti to sorto in jo zakriti pred ostalim svetom, prav tako dvomi, da bi bil ta razvoj prisoten samo na poljih, in sumi, da vse skupaj v večji meri poteka tudi v laboratorijih, kar mu kasneje z globoko zaskrbljenostjo potrdi tudi delavec v

laboratoriju, doktor Árpád. Nasprotnega mnenja je njegov mladi ambiciozni strokovnjak in genetik v laboratoriju Kálman, ki nakazuje na to, da bi bilo smiselno poskusiti nadaljevati razvoj te sorte, da vidijo, v kaj se razvije. V času dilem se pojavi v časopisih članek, kjer naj bi v ZDA klonirali človeka. Na simpoziju v Avstriji Sebastyénov strokovnjak Árpád sicer ni namignil, da bi lahko pšenica čez nekaj let prekrila planet, pač pa so na to namignili Francozi. Genski inženiring primerjajo tudi s kloniranjem. Sebastyéna ta tema tako obremenjuje, da celo sanja, kako je pšenica prekrila svet, obvladovala dogajanje, iztrebila ljudi. Odločijo se, da dajo zrna posebne vrste pšenice v laboratorij, kjer poleg običajnih sestavin zrna odkrijejo tudi neznano sestavino. O vsem tem namerava Sebastyén povprašati ministra za znanost in tehnologijo. Od njega prejme mnenje, ki je krepko odstopalo od Sebastyénovega, in sicer da je v cilju, da bi madžarsko gospodarstvo doseglo evropsko, vsako nadaljevanje razvoja teh »podivjanih sort« priporočljivo in zaželeno.

Tema genskega inženiringa in kloniranja se bo nadaljevala tudi v Ružičevem še nedokončanem naslednjem delu, ki nekako nadaljuje zgodbo Sebastyéna, z naslovom Predor pod Hortobágyem.

6.2 TEME V ROMANU VIJOLIČNI DIM

Tudi v tem romanu bom izpostavila temo ljubezni, ki je v tesni povezavi s temo smrti. Prepletata se življenjski zgodbi dveh moških likov, od katerih se Sebastyénova navezuje več ali manj na temo ljubezni, Vilmosova pa na temo smrti oz. minljivosti človeka. Temi se med seboj prepletata v ključnih trenutkih in poskrbita za nenaden preobrat.

Univerzitetnega učitelja literature Sebastyéna srečamo, kako se pogovarja s svojo bivšo prijateljico Évo, ki mu je bila skoraj kot žena. Že na začetku se seznanimo, da glavni moški lik zasleduje pretekla ljubezen. Éva ga je namreč prevarala, potem pa hotela priti nazaj, ker se je bala da bi na starost ostala sama. Njuno razmerje Sebastyén primerja z razmerjem med dvema volkoma in volkuljo, kjer mu prijatelj, s katerim sta vedno lovila skupaj, »natepava« volkuljo, da je v zraku čutiti »vonj po spermi, s katero je tovariš zapolnil prijateljčino spolovilo« (Ružič 2001b: 20). Če je na eni strani zahajajoča ljubezen z Évo, pa se na drugi strani rodi najprej samo zveza, nato ljubezen do študentke Andree, ki mu v prividu ob Débrecenski bolnišnici nakaže, da si ga želi. V isti noči se zgodi med njima erotični dogodek. Sebastyén prodre in ponika v Andreino telo, kot bi se paril z mlado volkuljo. Iz tega »parjenja« pa Andrea zanosi in njuna ljubezen dobi novo dimenzijo. Čeprav

Sebestyén ugotavlja, da je še ne ljubi, jo spoštuje tako zelo, da brez problema popolnoma »odreže« Évo, ko se najavi na nepričakovan obisk. Z Andreo se kljub nosečnosti ljubita, včasih še preveč intenzivno.

Medtem ko spremljamo nežno ali delno erotično ljubezen med Andreo in Sebestyénom, spoznamo na drugi strani patologa Vilmosa Kecseja, ki do ljubezni nima nobenega odnosa, pač pa mu v zdravniških krogih ne manjka seksa z medicinskimi sestrami, saj žene niti »kavsni« ni več mogel, ker se je »tako ogabno« zredila. Imel je »nekaj stalnih strank, kot je imenoval ženske, ki so bile takoj pripravljene na potešitev seksualne sle« (Ružič 2001b: 64). Zanj so bile samo posoda za praznjenje sperme. Verjetno lahko njegov odnos do ljubezni oz. seksa primerjamo z delom patologa, ki naredi človeka neobčutljivega, v brezčutnost pa ga pahne tudi alkohol. Njegov odnos do spolnosti se pokaže tudi na pohodu, na katerega se Vilmos poda, da bi ušel vsakodnevnemu rutiniranemu delu, zapijanju in gledanju debele žene. Na pohodu se »pokavs« z neznano pohodnico kar na skupnem ležišču v planinski koči. Naslednji dan se njej in prijateljici pridruži na pohodu proti Triglavu. Seks prijateljico Ito bi najraje nadaljeval na kamniti ploščadi nekje med pohodom. Perverznost mu Ita tudi vrača, saj je ženska, ki se kar tako »pokavs« z moškim«, za dober »fuk« se hitro najde prava oseba. Tudi njena prijateljica Neva izraža željo, da bi se »pofukala« z Vilmošem, z roko ga zadovolji kar pri postanku v pečini, kasneje pa se »pofukata« v njenem stanovanju. Odnos do ljubezni in življenja se Vilmosu spremeni, ko vidi Sebestyéna z nosečo Andreo – takrat spozna, da bi mu življenje lahko spremenil otrok. Tudi odnos do žene se spremeni, od nje hoče, da mu da otroka.

Na eni strani še nerojeno bitje, želja po otroku, na drugi strani pa tema smrti, ki nas spremlja skozi celoten roman. Prvič se srečamo s smrtjo, ko Sebestyén pri odhodu iz fakultete zvečer pod oknom débrecenske bolnišnice gleda v okno secirnice in na secirni postelji zagleda Évo, ki je v nenavadni poziciji za mrtvega človeka. Sebestyén ne more verjeti svojim očem, čeprav se zaveda, da je pri vsej zavesti. Ta podoba je prispodoba začetka dokončne »smrti« zveze z Évo in začetka novega življenja z Andreo. Smrt je ključna v življenju patologa Vilmosa, ki se je bil »pristaš Camusovega spraševanja o življenju in smrti« (Ružič 2001b: 58). Vilmos popravlja napake kirurgov, ki z napačnim rezom živo telo spremenijo v mrtvo meso. Najprej ga pokličejo na obdukcijo ženske, ki so jo našli obešeno, nato truplo dekleta, ki jo je zadela srčna kap, zaradi prepovedane ljubezni do fanta. Vilmos in prijatelji, ki si gredo ogledat razstavo Jožeta Tisnikarja izvejo, da je umrl, ker ga je povozil tovornjak. Tudi razstava je bila tako mračna, da je iz slik vevala smrt v obliki velikih črnih ptic. Vilmos se spominja tudi pripovedovanj svojih kolegov, kako so doživljali obdukcije. Pri tem se kaže

njihov odnos do umrlih. Eden je pred obdukcijo obvezno malical, spet drugi govori o ženi umrlega, ki jo je ob odpiranju lobanje moža zanimalo, koliko bo dobila od zavarovalnice. Pa spet tretja, ko je ljubimec ubil svojo ljubico, ker se je jo naveličal. Po smrti diši Vilmosu v Itini spalnici, pobarvani na zeleno, ki ga spominja na delovno okolje. Svoj pogled na smrt Vilmos takole ubesedi: »Ljudje, ki se pogosto srečujemo s smrtjo, in jaz sem med temi visoko na lestvici, fizično ali celostno odhajanje s sveta sprejemamo drugače kot večina neposvečenih« (Ružič 2001b: 155). S skorajšnjo smrtjo mu postreže lastna žena Zsofa, ki zaradi vsega hudega vzame preveliko količino tablet.

Sebestyén se udeleži simpozija o pesniku Miklósu Radnótiju, ki se v pesništvu ukvarja s temo smrti. Bil je ustreljen kot ujetnik koncentracijskega taborišča, ko so ljudi peš nasilno odgnali v Nemčijo. Ker je med potjo omagal, je dobil strel v tilnik. Smrt povezana z vojno je prisotna v odlomku Kovičevega romana *Pot v Trento*, na predstavitvi katerega je tudi Sebestyén. Sebestyén spozna tudi, da sta Andrei umrla oče in nato še očim, na katerega se je mama zelo navezala.

Na samem koncu pa se s temo smrti nenavadno prepleteta zgodbi Vilmosa in Sebestyéna – s smrtjo Andree in njenega prezgodaj rojenega otroka. Na tej točki se svet podre Vilmosu, ki ne želi več opravljati svojega dela, in Sebestyénu, kateremu se krog ljubezni z Andreo zaključí na isti točki, kjer sta se spoznala, pod oknom secirnice, iz katere se dviga vijolični dim. Prav vijolična barva je tista, ki zaznamuje celoten roman in že od samega začetka priča o smrti. Vijoličen je tudi kamen, ki ga da Andrea Sebestyénu kot talisman za srečo, ta pa ima v tem primeru ravno obraten pomen.

6.3 TEME V ROMANU PESEM ČRNIH MLAK

Ernest Ružič nas postopoma, z vsakim romanom bolj, uvaja na vedno »tršo« obliko erotike. Čeprav že v *Vijoličnem dimu* zaznamo vulgarnost v izrazoslovju in seks zgolj zaradi telesne potrebe in ne neke globlje privlačnosti, nam roman *Pesem Črnih mlak* postreže z ljubeznijo in niti ne plitko erotiko.

Andraž se giblje v krogu ljubezenskega štirikotnika, »razpet med tremi med seboj skrajno različnimi ženskami in postavljen pred izbiro« (Župančič 2007: 71). Ena izmed treh žensk je zobozdravnica Vesna, srednjih let, ki v romanu zastopa telesno ljubezen. Osvojila ga je kar na stolu v zobozdravstveni ambulanti, ko mu je popravljala zobe. Od nje Andraž tako pričakuje samo telesno zadovoljitev, nikdar kaj več. Njuna »ljubezen« temelji na rednih

izletih, največkrat na Madžarsko, v bližino Sombotela, kjer se predajata drug drugemu v hotelski sobi, v avtu ali na prostem. Njuna telesna ljubezen je prikazana zelo erotično: »ud mu je nabrekli za dve velikosti«, »obkrožila je vrh penisa«, »usedla se je na penis«, ... (Ružič 2006: 37). Njuno ljubljenje Andraž primerja s čolnom sredi Atlantika, ki se dviga in pada sredi valov razburkanega oceana, nato pa se zagozdi med čeri, preluknja in napolni z vodo, zato morata izskočiti in odplavati. Zanimivo je, da Vesna spolnost z njim označuje z besedo »fuk«, Andraž pa uporablja besedo »ljubljenje«, ko pa razmišlja o njuni telesni ljubezni, prav tako pravi, da se je z Vesno »fukal, ker je bila ženska, ki je v popolnosti obvladovala tehniko ljubljenja« (Ružič 2006: 71). Kolikor na začetku Vesni Andraž pomeni le spolni objekt, se po drugem ljubljenju začne že zaljubljeni v njegove besede in prvič namesto besede »fuk« uporabi besedo »ljubljenje«. Andraž opazi njeno zaljubljanje, vendar pa se sam v kaj več kot spolnost z njo ne misli spustiti. Že pri tem začne razmišljati o drugih dveh ženskah - Gaji in Lari. Po obiskih na njenem domu pa mu je vendarle zadišalo življenje v dvoje, vendar ne z njo. Vesna je bila namreč alfa ženska, ki je hotela nadvladati moškega. V postelji je bila »samica, ki se želi pariti, zato je bilo ljubljenje z njo popoln užitek za samca in manj moškega, ki se telesno združi z žensko, ki jo ljubi« (Ružič 2006: 71). Vesna pa vse bolj tone v ljubezen do Andraža, od tega da se odpove vikend ljubimcu in spolnim aktivnostim z drugimi moškimi, da postane ljubosumna, ko vidi Andraža z Gajo, da Andražu namigne možnost, da bi postal očka, pa do tega, da se želi preseliti in začeti živeti z njim. Do neke mere tudi Andraž ne more ostati ravnodušen do Vesne, vendar ga privlači zgolj iz materialnega vidika, ker ima urejeno življenje, je primerno stara, nevezana ... Nikakor ne bi bil sposoben zaradi Vesne zavreči prijateljstva z Gajo.

Gaja, petintrideset letna mlada ekonomistka, ki je zaposlena kot svetovalka na sodišču, v romanu zastopa platonsko ljubezen do Andraža, saj kaj več ne more, saj je poročena in ima dve hčerki. Z Andražem dolgo časa hodita na pijače v bar Leteči baron in se pogovarjata o marsičem, zelo redko o osebnem in intimnem. O Gaji Andraž sanja že po ljubljenju z Vesno, ko se objemata želi, da bi bila na Vesninem mestu Gaja, lahko celo Lara. Če bi se tako dobival z Gajo kot z Vesno, bi jo zaprosil. Boji se koraka dlje, zaveda se namreč, da ima Gaja družino, ki je nebi hotela prizadeti, Gaja je razmišljala podobno, ni pa vedela, kaj lahko pričakuje od Andraža. »Čeprav je Gaja čutila Andražovo naklonjenost, čeravno ga je pogrešala, ko se ni oglasil, ni mogla razvozlati, kaj želi in do kod želi« (Ružič 2006: 55). Oba sta vedela, da bosta morala storiti korak dalje, ker jima dolgo samo na prijateljski osnovi ne bo uspelo obdržati stike. Prav zato je Gaja del ljubezni, ki bi jo morala posvetiti Andražu, prenašala na hčerke. Tudi Andraž čuti, da je bil vedno bolj zaljubljen vanjo. »Verjetno se

ljubezen do Gaje ne bi tako močno stopnjevala, če tudi iz njenega ravnanja ne bi prihajalo toplo čustvo, skrito za zidom, preko katerega ni smela, predvsem pa ni upala« (Ružič 2006: 71). Kar se tiče telesne ljubezni do Gaje, Andraž izjavi, da se z Gajo »želi ljubiti in pustiti telesni združitvi čas do stopnje, ko bo hotenje na vrhuncu pri obeh« (Ružič 2006: 71). Gaja izkaže tudi malo ljubosumja, ko začuti, da Andražu izkazuje naklonjenost njegova bivša učenka Janja, hči lončarja, pri katerem je naročil izdelavo glinenih okvirjev za svoje slike. Po svoji razstavi hoče Andraž Gaji priznati ljubezen, pa v nepričakovanem zaključku izvemo nekaj čisto drugega. Črne mlake so nekako prisposoba za priložnost, ki se pojavi vsake sedem let iz vode, in kakor se pojavi, spet ponikne, če se je želiš dotakniti, potoneš z njo. Taka je prisposoba za Andražovo zvezo z Gajo. Redke so priložnosti, ko bi Andraž lahko izkoristil in nakazal Gaji, da si želi biti z njo, vendar, ko bi to priložnost zagrabil, bi lahko dobil Gajino zavrnitev.

Tretja ženska, ki komaj sodi v ljubezenski štirikotnik, je novinarka Lara, ki jo je Andraž spoznal na poti na ogled Mozartove opere na Dunaj, nato pa ga je spremljala še na drugih razstavah in poskušala pridobiti njegovo mnenje. »Interes zanj je pokazala ona, toda bolj kot novinarka in manj kot prijateljica /.../« (Ružič 2006: 78). Andraža pa Lara zanima zaradi dobrega poznavanja likovne umetnosti, madžarskih galerij. Kasneje Andraž spozna, da jo zanima bolj književnost, saj hodi na gledališke predstave. Edino za Laro Ružič priznava, da je oseba iz njegovega realnega življenja, to je novinarka in Ružičeva sodelavka pri oddaji Mostovi – Hidak, ki si je ime v romanu izbrala kar sama. Z njo se dobivata, tako kot Andraž z Laro, ob kozarcu hadikove krvi in kramljata. Čeprav ima Andraž tudi fantazijo o tem, da bi se z njo ljubil sredi hortobaške puste, nato pa izginil kot privid, je to enkratna in trenutna želja, ki ne preraste v močnejša čustva.

Tema umetnosti, umetniškega ustvarjanja je ena izmed tem, ki se pojavi v *Vijoličnem dimu*, usmerjena predvsem na področje književnosti, v romanu *Érd* je umetnik – kipar Szerénin brat, v *Pesmi Črnih mlak* pa je v ospredju slikarstvo in kiparstvo. V ustvarjalni delavnici Ernesta Ružiča je še eno prozno delo, z naslovom Portret, ki bo prav tako obravnavalo »problem« umetnika. Andraž sicer ni tip umetnika, ki bi se v celoti predal svojem ustvarjanju, čeprav slikanje v ateljeju in posvečanje platnu večkrat navede kot vzrok razpada zakona, tudi Vesni navede to kot vzrok za nezmožnost poglobljene zveze ali življenja z njo. Celo Gaja je prepričana, da Andraževa posvečenost ustvarjanju zna vplivati na zvezo, zato je skeptična. Kljub temu, da se navidezno tako predano posveča umetnosti, ni tip umetnika, ki bi bil pripravljen stopiti na pot samostojnega umetnika. Raje socialno zavetje poišče v poučevanju na srednji šoli. Pojasni, da ni pravi tip umetnika, saj se za navdih ne bi

mogel napiti ali iti v bordel, samo zato, da bi prispel v neke višje sfere in bil sposoben ustvarjati. Njegov navdih ni Vesna, na platna ne upodablja njenega erotičnega razmerja, Lari obljubi cikel slik o tem, kako bi se utopil v njenih očeh, v resnici pa navdih išče v zvezdah na nebu, ki so nedosegljive, tako kot Gaja.

Njegovo ustvarjanje se najprej začne z obiskom razstave na madžarskem veleposlaništvu v Ljubljani, kjer ga povabijo k sodelovanju, vendar je prepričan, da njegove slike niso tega vredne. Kot presenečenje mu veleposlaništvo štipendira en semester študija v Budimpešti. Tam se razvije v ustvarjanju in sodeluje na mednarodni razstavi Pannonija v Trajštofu, nato pa se pripravlja na samostojno razstavo. V to vlaga veliko svojega časa in zamisli, vanjo se s predlogi vključi tudi Gaja, ki je za umetnost začela kazati zanimanje samo zaradi Andraža in deloma njene hčerke Mojce, ki se nagiba v študij na likovni akademiji. To pa Gajo vznemirja, saj ne želi, da bi Mojca zašla na pot umetnikov in v prepričevanje vključi tudi Andraža. Gaja je prepričana, da današnji časi niso primer za umetnike, pri tem misli zgolj na materialno plat ustvarjanja ali zgolj skozi stoletja poznan motiv revnega slikarja.

7 ŽANR ROMANOV

Skoti motive in teme sem ugotovila, da je ljubezen tista, ki se v vseh treh romanih ponavlja. Pojavlja pa se v različnih oblikah: na intelektualni ravni, kjer gre bolj za prijateljstvo, na platonski ravni, na ravni nežne ljubezni, erotične in celo vulgarne ljubezni, kjer ne gre več za ljubezen, pač pa za golo spolnost. Vsi moški imajo večje število žensk, do katerih se različno opredeljujejo glede ljubezni. Na podlagi teh ljubezenskih zgodb, aktov in spletk bi zato vse tri romane z lahkoto opredelili z žanrom ljubezenski roman. Jurij Hudolin za roman *Érd* da oznako »ljubezenska štorija«, saj Ružič v romanu »precej sentimentizira in je včasih z vložki patetičnih ljubezenskih popisovanj kar preveč radodaren«. (Delo, 19)

Vendar pa te romane ne moremo opredeliti zgolj z eno oznako, ki jo jim sam pisatelj Ernest Ružič ne bi namenil, se pa z njo ne obremenjuje, predvsem zato, ker je v zgodbah hotel povedati veliko več kot samo o ljubezni. Tako sem poskušala ugotoviti, kako bi lahko drugače označili te romane. Jernej Župančič pravi, da so vsa dela močno vezana na prostor Prekmurja in madžarskega Porabja, iz katerega izhajajo in so z njim zaznamovana. (2007: 71) Pri geografski opredeljenosti romanov pa očitno izstopajo ravno kraji na tem območju. Peter Kuhar ugotavlja, da je skupna lastnost njegovih romanov ljubezen »do krajev, ki geografsko ležijo v koncentričnih krogih na območju Slovenija – Madžarska – Avstrija« (2007: 2). Tudi

glavni liki občudujejo te kraje, se z njimi stapljajo, spominjajo mladosti, starih običajev, na njih jih veže tudi narečni jezik. Zato bi lahko vsem dali oznako pokrajinski roman.

Vijolični dim bi lahko označili tudi z izrazom novinarski roman, Jože Horvat pa pravi, da roman ostaja »na ravni dobre reportaže« (2001: 1184). Pisatelj »poroča« o Vilmosovem potovanju v Slovenijo, o pohodu v Alpe, obvesti nas o nesrečni smrti Jožeta Tisnikarja, preko obvestila nabitega na oglasno desko, na simpoziju o Miklósu Radnótiyu, na katerem naj bi sodeloval tudi Szebestyén, izvemo o življenju in ustvarjanju tega pesnika. Vilmos nas neprestano obvešča o smrtnih primerih iz črne kronike, saj trupla teh nesreč dobi na svojo mizo. Vključi tudi odlomek Kovičevega romana *Pot v Trento*, Sebestyén »poroča« o mostovih čez Donavo ponoči. Andreina smrt je prikazana kot reportaža iz secirnice, kjer na mizi zagledamo truplo matere in prezgodaj rojenega otroka.

Za *Pesem Črnih mlak* Jernej Župančič pravi, da se »Ružičev roman spogleduje z magičnim realizmom – njegova časovnost je nekoliko negotova, razpeta med sicer prepoznavnima sedanostjo in preteklostjo, a nelinearna, polna vračanj in proustovskega spominjanja« (2007: 71). Ugotavlja, da z legendo o Črnih mlakah, o močvirju, iz katerega se vsakih sedem let dvigne cerkev »v precej vsakdanjo resničnost občasno vdirajo magični oziroma mistični elementi legend njegovega dogajalnega prostora« (2007: 71). Prav za magično realistični roman ga nebi mogli označiti, saj so ti motivi v ozadju, v ospredju pa že prej omenjena ljubezen. Peter Kuhar pa delo opredeli kot »erotična nanizanka, ki z lahkotnostjo pritegne bralca« (2007: 2). Ta oznaka je rahlo slabšalna, saj se navezuje na televizijske nanizanke.

8 SODELOVANJE Z DRUGIMI AVTORJI

Pri Ernestu Ružiču zasledimo sodelovanje z drugimi avtorji najprej pri njegovih pesniških zbirkah. Sodelovanje poteka s slovenskimi oz. prekmurskimi ustvarjalci, kot tudi s tujimi avtorji, kar se izkaže pri pesniški zbirki *Naj – Lég*, ko je sodelovanje potekalo med dvema prijateljema, Ernestom Ružičem in madžarskim književnikom Szúnyoghom Sándorjem. To druženje so sicer označili za politično, vendar Ružič zagotavlja, da je bilo to zgolj in samo druženje zaradi ustvarjanja in umetnosti.

V pesniški zbirki *Glasovih province* se Ernest Ružič poveže s še dvema literatoma – Karlom Turnerjem in Robertom Titanom Felixom, v zbirki *Dvakrat stesana krsta* pa sta se jim pridružila še Tine Mlinarič in Milan Vincetič. Ostali so povezani med sabo kot prijatelji

in ustvarjalci. Hkrati pa so pisatelji iz prekmurskega konca med sabo zelo povezani in organizirani. Sebe ne označujejo kot prekmurski pisatelji, kot jim največkrat sami damo oznako, pač pa poudarjajo, da jim je ljubša oznaka slovenski pisatelji iz Prekmurja. Med te pisatelj sodita definitivno še Feri Lainšček, Norma Bale in drugi.

Ružič v svoje romane vpleta še številne pisatelje, ustvarjalce in druge umetnike, za katere mi je sam dal razlago, v kakšnem odnosu so z njim oz. z njegovo literaturo. Zanimivo je to, da te osebe niso izmišljene, pač pa so resnični ustvarjalci iz preteklosti ali sedanjosti, s katerimi se je pisatelj srečal na svoji študijski, novinarski poti ali pa z njimi prijateljuje.

Umetniki, ki so omenjeni v *Vijoličnem dimu*:

- Miklós Radnóti (1909 - 1944), je eden najvidnejših madžarskih pesnikov, ki je nesrečno končal proti koncu vojne, nekatere njegove pesmi iz vojnih časov so našli pozneje v grobu. Ružič pravi, da ga je v pripoved vključil zgolj zaradi »trenutnega navdiha«.
- Kajetan Kovič, Ružičev dober znanec, pesniški in pisateljski kolega, prevajalec iz nemškega in madžarskega jezika. V romanu se glavni lik Sebestyén z njim spoprijatelji na simpoziju o pesniku Miklósu Radnóti in ga obišče celo v Mariboru.
- Na Kajetana Koviča se navezuje tudi profesor Jože Hradil, ki je prevajal pesmi iz madžarskega jezika, katerega odličen poznavalec je, v slovenščino, Kajetan Kovič pa jim je dajal pesniško podobo tako, da jih je prepesnil. Tako sta družno prevedla in prepesnila dela več madžarskih pesnikov, med njimi tudi Miklósa Radnóti.
- Jože Tisnikar nastopa v *Vijoličnem dimu* v povezavi s patologom Vilmosom Keckejem iz Debrecena, ki si je skupaj z novimi slovenskimi prijatelji šel ogledat Tisnikarjevo slikarsko razstavo, predvsem zato, ker je bil Tisnikar tudi patolog. S Tisnikarjem je Ružič preživel nek čudovit jesenski terek, v petek zjutraj pa ga je podrl in ubil tovornjak. Prav tako za to nenavadno smrt izvemo v romanu *Vijolični dim*, kjer osmrtnico opazijo obiskovalci razstave.

Tudi v *Pesmi Črnih mlak* je v zgodbo vpletenih kar nekaj umetnikov:

- Zdenko Huzjan je akademski slikar in pesnik iz Lendave. Pod temi podatki se pojavlja tudi v *Pesmi Črnih mlak*, kjer se omenja v zvezi z razstavo na madžarskem veleposlaništvu. Živi v Ljubljani in je profesor na Pedagoški fakulteti.
- Evgen Car je zdaj že upokojeni gledališki, filmski in televizijski igralec. Je prvi Madžar v Sloveniji, rojen v Dobrovniku, ki je diplomiral na slovenski akademiji za

gledališče, radio, film in televizijo - AGRFT. Andraža – glavnega lika v romanu je povabil na razstavo Zdenka Huzjana.

- Ivan Novinc, slikar iz Gorenjske, ki je Ružiča pritegnil s svojimi *Vranami* in še nekaterimi likovnimi deli. Lara ga omenja v kot slikarja, ki je slikal ptice tako kot Andraž.
- Karel Dončec, pokojni lončar iz Verice v Porabju na Madžarskem. Ružič ga opisuje kot »sijajnega človek, ki je kljub letom in bolezni zelo pozitivna osebnost z mnogo pozitivne energije«. V romanu je Dončec omenjen kot lončar v knjigi *Naj živi Porabje*, ki pride pod roke Andražu.
- Feri Lainšček, Ružičev literarni kolega z Goričkega, ta čas eden najbolj prepoznavnih slovenskih književnikov, s katerim se še vedno pogosto družita, razpravljata o marsičem, od politike do literature. Po nekaj uspešnih in odmevnih radijskih Literarnih nočnih (Radio Slovenija), je Ružiču skupaj s sozaložnikom Francijem Justom ponudil, naj pripravi rokopis za pesniško zbirko *Délibab*, ki je pomenila Ružičevo vrnitev v svet aktivnejšega pisanja.
- Karel Krajcar je porabski, zdaj že upokojeni profesor in zbiralec ljudskih pripovedi. Tako je omenjen tudi v romanu, pomemben je za sam potek in konec zgodbe, saj je del njegove zbirke tudi pripoved o Črnih mlakah.
- Francek oče, Dušan sin – Mukičeva sta Ružičeva novinarska kolega in prijatelja. Francek Mukič je tudi avtor prvega porabskega romana *Garaboncijaš-Črnošolec*, ki je izšel pred nekaj leti najprej v porabskem knjižnem narečju, nato v slovenskem knjižnem jeziku in nazadnje v madžarskem jeziku. Francek Mukič je direktor in urednik slovenskega radia Monošter, Dušan Mukič pa novinar pri TV oddaji Slovenski utrinki na madžarski TV, predvaja pa jo tudi TVS. Kot zbiralca ljudskih povesti sta omenjena v romanu.

Ustvarjalci, ki se pojavijo v romanu *Érd*:

- Lojze Logar je zelo uspešen akademski slikar, zdaj tudi profesor na ALU v Ljubljani in Ružičev odličen znanec in opremljevalec dvojezične zbirke *Naj - Lég*.
- Franc/Feri Mesarič, akademski slikar in opremljevalec večine Ružičevih knjig, najprej pri Pomurski založbi, zdaj pri Založbi Franc-Franc. Z obema slikarjema se je Ružič pogosto družil, z Lojzetom Logarjem, ko je bil v Murski Soboti, zdaj poredko, s Francem Mesaričem še zdaj in pogosto.

- Štefan Galič, akademski slikar in specialist grafik, žal že pokojni, s katerim sem je Ružič pogosto družil v Lendavi, kjer je ustvarjal svoje enkratne barvne lesoreze, med katerimi so zelo znane Violine v vseh variantah. Bil je tudi zbiralec metuljev in ustvaril največjo zasebno zbirko metuljev v Sloveniji.
- Sandor Voeroes, zelo znan madžarski pesnik.

9 VPLIV DRUGIH AVTORJEV NA DELA ERNESTA RUŽIČA

Kot na vsakega avtorja, tako se tudi pri Ernestu Ružiču čuti posreden vpliv drugih prekmurskih avtorjev na njegovo umetniško ustvarjanje. Največ vzporednic lahko potegnemo z deli Miška Kranjca, ne tako po slogovnih posebnostih, kot po idejnih in tematskih.

9.1 VPLIV MIŠKA KRANJCA

Najbolj bi romane Ernesta Ružiča lahko primerjali s Kranjčevimi prvimi novelami, ki jih Zadavec poimenuje lirske novele (1988: 193). Zanje je značilno, da se osebe v njih »puste gnati močnemu razpoloženju, ki je največkrat ljubezensko, včasih pa se z njim združuje tudi estetsko hrepenenje po glasbi, pesmi, lepoti ravninske pokrajine, hrepenenje po izgubljeni sreči, harmoniji« (Zadavec 1988: 193). Tudi pri Ružiču je gonilo romanov ljubezen, močno čustvo, ki se največkrat prepleta s čutnostjo. V romanu *Pesem Črnih mlak* je dogajanje prepleteno z občudovanjem glasbe, narečne pesmi, ciganske melodije in umetnosti na splošno. V romanu *Érd* pa je ljubezen tesno povezana z rodovitno ravnico, na kateri se bije boj z genskim inženiringom.

Zanimiva je še ena Zadavčeva ugotovitev: »Za te novele je značilno, da je v središču pripovedovalčeve pozornosti predvsem ena oseba druge pa bolj ali manj opazujejo in spremljajo njeno razpoložensko valovanje, ali pa nanj usodno vplivajo« (1988: 193). V dveh Ružičevih romanih – *Pesem Črnih mlak* in *Érd* je osrednji lik moški, ki je center Ružičeve pozornosti. Okoli sebe ima zbrane ženske osebe, ki v največji meri zgolj spremljajo njegovo nihajoče razpoloženje in na koncu morda deloma usodno vplivajo nanj. V *Pesmi Črnih mlak* ima na Andraža velik vpliv Gaja, vendar je prav tako kot sta Lara in Vesna zgolj nemočna opazovalka Andraževega nihanja v razpoloženju. Ženski liki lahko zgolj čakajo na Andraževo hotenje po njihovi bližini, bistveno pa ga v njegovi nameri ne morejo spremeniti ali odvrniti.

Posredno Gaja vpliva na njegovo usodo, saj se definitivno odloči, da z drugo žensko kot z njo ne bo šel do konca svoje življenjske poti. V romanu *Érd* pa Szeréna usodno vpliva na Sebestyéna, veliko bolj kot ženske na Andraža v *Pesmi Črnih mlak*. Čeprav je Sebestyén še vedno v centru avtorjeve pozornosti, pa Szeréna s svojo energičnostjo vseeno poseže v vsakdanjik glavnega lika in mu ga krepko spremeni. Zaradi ženske se Sebestyén ustali in si želi poroke ter družine. V romanu *Vijolični dim* pa sta glavna lika dva in spet se okoli njiju vrtijo druge osebe in ju opazujejo. Nanju usodno vpliva ista ženska - Andrea, Sebestyénu se zaradi pričakovanja otroka spremeni stil življenja in je hkrati z njeno smrtjo zopet postavljen v prejšnji tok življenja, za Vilmosa pa njena in dojenčkova smrt pomenita dokončno odločitev k odhodu iz službe.

Najbolj se Ružičevo delo *Pesem Črnih mlak* približa Kranjčevi noveli z naslovom *Na valovih Mure*, kjer je junak Naci ne pozna duhovne ljubezni, pač pa samo telesno, spremlja pa jo hladno, prav tako kot njegove ženske. Erotika je zanj zgolj igra. Iz te hladne telesne ljubezni pa ga vedno znova dvigne spomin na Katico, na edino žensko, ki v njegovem doživljanju ljubezni povzroča preobrat od telesnosti k etosu (Zadravec 1988: 196). V *Pesmi Črnih mlak* se Andraž prav tako predaja zgolj telesnim doživljanjem z zobozdravnico Vesno, kljub temu pa se Andraž razlikuje od Nacija po tem, da kljub sprva samo telesni ljubezni, ta začne preraščati v nekaj več, je čutna telesnost in ne zgolj hladna kot pri Naciju. Je sicer vir za potešitev njegove nagnonske potrebe, potem pa preraste v nekaj več. Tudi Vesna sprva doživlja ljubezen kot zgolj »fuk«, hladno, še bolj kot Andraž, vendar pa proti koncu ta »fuk« preraste v težnjo po ljubezni, ki jo Andraž ni zmožen vračati v enaki meri, kot mu jo je pripravljena izkazati Vesna. Andraž je podobno kot Naci do Katice, poleg prijateljice Vesne, ki je zgolj oseba za zadovoljitev potreb, sposoben doživljati platonsko ljubezen do Gaje. V svoji močni ljubezni do nje je pripravljen tudi z njo zaživeti, če bi se bila pripravljena odreči svoji družini, Naci pa ni sposoben narediti koraka dlje in nosečo Katico sprejeti za svojo ženo, pač pa od obveze postati oče in mož preplašeno zbeži. Z očetovsko vlogo pa se sprijazni Sebestyén iz *Vijoličnega dima*. V to vlogo se kar vživi in dovoli veliko mlajši Andrei, da se naseli v njegovo življenje in je pripravljen postati oče, čeprav ne ravno v mladih letih.

Kar se tiče izkazovanja ljubezni, je Vesna še najbolj podobna Agati iz Kranjčevega romana *Kapitanovi*. Zadravec označi Agato kot »viharni erotični tip, poslušno in brezobzirno sledi svoji krvi, je ponosna, oblastna, žaljivo nepopustljiva, bojevita in tudi hladna« (1988: 40). Prav s temi besedami bi lahko opisali tudi ženski lik v *Pesmi Črnih mlak*, mlado zdravnico Vesno, ki si ljubimca Andraža izbere kar na zobozdravniškem stolu, kamor ga zanese kar po naključju. Čeprav se zdi, da je dovolj odločen moški, ki ve, kaj si v življenju

želi, ga Vesna s svojo viharlostjo, razbrzdanostjo in erotično pohotnostjo, hkrati pa z izrazito hladnim odnosom do telesne ljubezni vseeno nekako priklene nase. Prav tako kot Agata, je tudi Vesna »erotična silakinja, ki si izbira ljubimce po nagoni simpatičnosti« včasih pa si vendarle zgodi, da je ukroti in jo »napolni blažje čustvo, ob vsej strastnosti zautripa melanholijo, hrepenenje po sreči, »resnična in prava, čista ljubezen« pa tudi resnična žalost.« (Zadravec 1988: 40) Vesno navda čustvo ljubezni šele postopoma, čeprav je v ozadju vedno pridih cinizma. Zmožna je ljubiti, tako kot Agata, vendar se zdi, da njena ljubezen temelji bolj na potrebi po telesnem stiku z moškim in na zagotovitvi sopotnika za življenje.

Ružičeva dela lahko primerjamo tudi s Kranjčevimi glede na vnose spominov na preteklost, na otroška leta, v svoja dela. »Kranjčev epski človek se večkrat zaloti, kako ga preplavlja spomin na lepota doživetja rojstne pokrajine, kakor ga spomin prime« (1988: 246). Tako v *Pesmi Črnih mlak* kot v *Érdu* se glavni lik umakne iz realnega sveta v preteklost, v svoje otroštvo in mladost ter obuja spomine na stare običaje in dogodke, ki so zaznamovali njegove pretekle dni na vasi.

9.2 VPLIV FERDA GODINE

Sam pisatelj potrdi, da je še največji vpliv na njegovo ustvarjanje, še posebej na prihajajoče delo z naslovom *Portret*, imel roman *Ferda Godine* z naslovom *Bele tulpice*, ki opisuje zgodbo kaplana Arpada, ki se vedno znova zateka in prepleta svoje življenje s prekmursko naravo, v njej išče zatočišče. »Ni samo prekmurska zemlja, temveč narava, s katero je Arpad najbolj povezan, ko se mu vozli življenja najbolj zavozlajo zatočišče. Tako se z njim pojavlja pokrajina /.../ kot sila, ki mu naj povrne izgubljeno ravnovesje /.../.« (Godina, 1972: 266) Ravnovesje v življenju patolog Vilmos iz Ružičevega *Vijoličnega dima* išče prav tako kot Arpad v naravi. Da bi pobegnil iz mučnega vsakdana pijančevanja in da bi se spravil v red, se odpravi na pohod na Triglav: »Konec meseca, ko je bil z živci in urami treznosti že čisto na koncu, pa se mu je pot v gore zdela ravno dovolj noro zdravilo za njegovo bolezen in idealen kraj za beg pred smrtjo, ki jo vsak dan pestuje na secirni mizi, kajti tja gor v planine se ji menda ne bo ljubilo iti za njim.« (2001b: 69) Vendar tu narava ne deluje nič kaj odrešujoče, pač pa ga pohod pahne v še globlji vrtinec zgolj telesne ljubezni z dvema ženskama in ga napolni z življenjskim razočaranjem, ko v mariborski gostilni ugotovi, da je edina stvar, ki bi ga zadovoljila v življenju, otrok. Tudi Sebestyén iz romana *Érd* se poda s svojo ljubeznijo Szeréno na dopust v dolino Trente. Tam se napolni z energijo, po vožnji ob

reki Soči: »Brbotanje valov in vrtincev je bližje taktom glasbe kot šumenju skozi brzice in čez skale, ki so se prikotalile s hribov in umestile v strugi. Zdaj so v napoto vodi, ki je izbrala svoje poti in smeri; na novo pot in v neznano smer se kanim odpraviti nocoj, ko bom izrekel preprost stavek.« (1998: 159) Ta energija čarobne reke mu da moč, da poglobi ljubezen do Szeréne z zaroko, z iskreno željo, da bi zaživela skupaj.

9.3 VPLIV FERIJA LAINŠČKA

Če primerjamo literarno ustvarjanje Ernesta Ružiča z ustvarjanjem Ferija Lainščka, lahko opazimo kar nekaj podobnosti. Na prvo podobnost sem naletela ob branju Lainščkovega romana *Ki jo je meгла prinesla* in Ružičevim romanom *Pesem Črnih mlak*. Obe zgodbi imata v sebi del mističnosti. Vsebujeta motiv, ki je del te mističnosti. Skrivnostna mlaka je tista, ki zaznamuje življenja ključnih oseb v romanu. Zdi se nam, da Ružič to Lainščkovo zgodbo samo postavi v sodobni čas oz. jo kot mit iz preteklosti prestavi v zgodbo, ki zaznamuje prepovedano ljubezen med poročeno ekonomistko Gajo in njenim prijateljem, slikarjem Andražem. Na koncu potoneta kot zaljubljenca oz. mladoporočenca v močvirje, skupaj s cerkvijo, ki se vsakih sedem let dvigne na površje. V vodo je potonila celotna vas s cerkvijo zaradi viharja. Močvirje pa pri Feriju Lainščku zaradi prepovedane ljubezni potopi celotno vas. Zanimivo je tudi to, da je enemu duhovniku, ki vodi obred poroke v *Pesmi Črnih mlak* ime prav Feri.

Tako Zupan-Sosičeva pravi v svojem članku, da Lainščkova »pokrajinska fantastika črpa grozljive nianse tudi iz izbire okolja, t. j. tipične prekmurske ravnice, v kateri ima zlo najprej zapeljivi videz, nato pa grozljivo iztreznitvenega«. (<http://www.ff.uni-lj.si/publikacije/jis/lat2/046/44c04.htm>) Če to prenesemo na prozo Ernesta Ružiča, ugotovimo, da ima tudi v *Pesmi Črnih mlak* ta Črna mlaka zapeljiv videz. Več ljudi jo je že poskušalo doseči, med drugim nek pastir, ki ga je po pričevanjih starejših ljudi mlaka pogoltnila, ravno takrat, ko jo je dosegel. Tako se zgodi na koncu tudi z Andražem in Gajo, cerkvico in njiju pogoltna mlaka, ko se hočeta poročiti. Zato ima ta mlaka prizvok grozljivo iztreznitvenega.

Drugi motiv, ki ju povezuje, je motiv ptice. Ptica je tista, ki stopi na pot Jona Urskega in ga vodi v prekletstvo, ptica ga zavede iz prave poti, predstavlja nekaj temačnega. Prav tako pa ptice igrajo pomembno vlogo v življenju slikarja Andraža v *Pesmi Črnih mlak*, saj so predmet njegovega ustvarjanja. Lastovice so tiste ptice, ki ga najbolj privlačijo in označujejo Andražovo selitveno naravo od ene ženske k drugi. Beli jastreb pa zaznamuje konec dela, ko

leti proti zahodu, kot da je ravno opravil s svojim plenom, takoj potem, ko se cerkev z mladoporočencema pogrezne v tla. Če v tem romanu še ne igrajo temačne vloge, pa se v romanu *Vijolični dim* patolog Vilmos odpravi na razstavo Jožeta Tisnikarja »slikarja smrti« (2001b: 136), kjer temačne ptice, največkrat so to vrane, ponazarjajo smrt, najprej njegovo, navezujejo pa se tudi na njegov in Vilmosov poklic patologa, kjer se vsakodnevno srečujeta s smrtjo. Vilmos ima občutek »kot da gospa Smrt ves čas hodi za menoj«. (2001b: 136). Na razstavi doživi popolno oživitev vseh ptic iz platen Tisnikarja: »Vreščanje v zraku, prhutanje peruti in zvoki iz odprtih kljunov so tkali okvir v nebo pod žarečim jesenskim soncem. /.../ Ptice niso bile podobne pticam /.../« (2001b: 137). Spričo takega doživetja in občutka prisotnosti smrti, ki mu obudi spomine na primere obdukcij v službi, si želi odhoda iz razstave.

Prav tako pa tudi v poeziji obeh pesnikov Lainščka in Ružiča lahko opazimo podobnosti, oba opisujeta vsaj po motivih sodeč podobno pokrajino. Vendar pa se ti motivi pri Ružiču bolj razvijejo, pri večini celo v temo, medtem ko pri Lainščku ostanejo na ravni motiva. Tudi pri Feriju Lainščku je reka v pesmi Vrtinci skrivnostna, se zaustavlja, tisto kar je skrivala v sebi na mračnem in hladnem dnu, naplavi na površje. V pesniški zbirki Dnevovina celo pove, da je ta reka Mura, krvoločna, z rokavi, ki do trsja krvavijo. To ji daje temačen pridih, tako kot pri Ružiču, saj tudi njegova reka običajno naplavi truplo. Lainšček izrazi mnenje tudi glede zvezd, ki zanj predstavljajo »nebesno globino« (2004: 65). Pri Ružiču pa so te zvezde okno v neskončnost, pod zvezdami se odvija ljubezen, življenje. Zvezde so povezane tudi z določenimi kraji – Débrecom in Érdom.

9.4 VPLIV OSTALIH USTVARJALCEV

Pesniško zbirko *Milijonta vsakdanjost* oz. sam cikel *Iščemo znanca mrtvega neznanca* pa lahko primerjamo s pesniško zbirko Janeza Menarta z naslovom *Časopisni stih*. Tako kot pri Menartu, tudi pri Ružiču naletimo na podobno strukturo pesmi, ki jo predstavljajo nekakšni izseki iz časopisnih člankov, predelani v pesmi. Pri Menartu celotno zbirko beremo kot časopis, poglavja so naslovljena kot časopisne rubrike, pri Ružiču pa naletimo v enem ciklu samo na izseke iz črne kronike, v katerih z nekoliko ironičnim pridihom išče neznane neznance, ki so umrli na precej nenavadne, celo groteskne načine.

10 INTERVJU S PISATELJEM IN PESNIKOM: ERNEST RUŽIČ

Kako so starši reagirali, ko ste se kot edinec odpovedali delu na kmetiji in odšli študirat v Maribor?

Starši so se odzvali s precejšnjim nezadovoljstvom in razočaranjem, ker sem (bil) edini sin, ki bi moral nadaljevati delo na srednjeveliki kmetiji v Peskovcih na Goričkem v Prekmurju. Tu je tudi razlog, da sem ostal po končani osnovni šoli tri leta na kmetiji, in šele potem uspel prepričati očeta, ki je odločal o moji poti in usodi, in se vpisal v Srednjo kmetijsko šolo v Rakičanu. Leto prej sem se želel vpisati na učiteljsko, vendar očeta nisem uspel prepričati, medtem ko je na kmetijsko šolo pristal, ker sem zagotavljal, da se po šolanju lahko vrnem na kmetijo, češ da je podobna praksa v kmetijsko razvitih evropskih državah. V pomoč mi je bil tudi direktor kmetijske zadruge, ki je očetu svetoval, naj me pusti v kmetijsko šolo, iz katere se zmeraj lahko vrnem na kmetijo. Zanimalo me je edino, kako "pobegniti" z domačije, s kmetije in se izobraževati. Če tedaj z vpisom v srednjo šolo ne bi uspel, bi se kmalu pridružil velikemu številu Prekmurcev, ki so se začasno zaposlovali v Avstriji in Nemčiji in mnogi tam ostali za zmeraj. Ali z drugimi besedami: na vsak način bi odšel v svet, srednja kmetijska šola pa je bila edina šansa, da uresničim namero in željo.

Pri vpisu na tedanjo Pedagoško akademijo v Mariboru sem imel že manj težav. Oče in mama sta se sprijaznila, da bom učitelj kje v bližini, med študijem bom stanoval pri stricu, in potem poučeval na Goričkem.

Zaobrnilo se je drugače: med študijem se mi je ponudila priložnost za honorarno sodelovanje na Radiu Maribor, kjer so že mi pred diplomo ponudili stalno zaposlitev, vendar sem se odločil za vrnitev v Mursko Soboto, kjer sem junija 1965 postal novinar/dopisnik Radia Ljubljana/Slovenija iz Pomurja. V tej ustanovi sem delal 41 let 2 meseca in 1 dan, zdaj pa delam honorarno, za oddajo Sotočja Radia Slovenija, I. program.

Vsa leta do smrti pred trinajstimi leti sem imel zelo dobre, pristne odnose s starši. Tudi po poroki, rojstvu sina in vselitvi v novo stanovanje v Soboti, sem starše pogosto obiskoval, nekoliko manj, ko sem bil RTV dopisnik iz Madžarske, prej in zlasti pozneje pa kar precej. Prepričan sem, da mi nista zamerila odhoda s kmetije, kjer bi prej živetaril kot vsaj dostojno živel, vprašanje je tudi, ali in kako bi uspel *iz/koristiti literarni potencial*. Toda vse to so zdaj zgolj hipoteze.

Oče je bil muzikant. Koliko glasbe je prenesel na vas?

Oče ni bil muzikant, ampak kmet in nekoliko časa kvalificirani delavec na železnici. Bil je član vaške/peskovske glasbene skupine in igral na tamburico v prostoru in na trobento, ko so igrali na prostem. Skupina je igrala priložnostno, sestavljali pa so jo predvsem mlajši kmetje. Kar se igranja tiče, na mene oče ni prenesel ničesar; glasbo zelo rad poslušam, in sicer (skoraj) vse zvrsti, toda ne igram nobenega instrumenta. Iz mladosti je name naredila najmočnejši vtis ciganska glasba, ki jo je igrala *ciganska skupina iz Šalovec*, zlasti *violinist/primaš Viktor*, in ki jo še zmeraj rad in pogosto poslušam. Občudoval sem tudi njihov veliki bas. Desetletja pozneje sem se spomnil, da sem že na *pozdravljanji* slišal pesem *Delibab - Hortobagy*. Pesem sem večkrat poslušal tudi v izvornem okolju. Posebej všeč mi je tudi romunski glasbenik G. Zampfir.

Z delom ste pričeli že v študentskih letih, in sicer na radiu. Še vedno delate za radio in za kateri radio, v katerih oddajah lahko slišimo vaše prispevke?

Kot rečeno, sem začel kot novinar Radia Ljubljana/Slovenija iz Pomurja, delal za TV Ljubljana/Slovenija; zdaj me lahko slišite vsak ponedeljek v oddaji Sotočja (Radio Slovenija, I. program, od 20.00-21.00h), in sicer o Slovencih na Madžarskem, predvsem Porabju in na avstrijskem Štajerskem. Oddaja je tudi v arhivu na internetu RTV Slovenije. Sem tudi stalni sodelavec tednika Porabje, ki izhaja v Monoštru na Madžarskem.

Iz vaših del veje ljubezen do dveh domovin, Slovenije in Madžarske, kateri bolj pripadate po duši?

Po duši v celoti pripadam Sloveniji, kot novinar, književnik in publicist pa tudi Madžarski in deloma avstrijskima Štajerski in Gradiščanski. Toda ta pripadnost je marsikdaj zelo relativna, z izjemo Sloveniji. Res je bil dr. Avgust Pavel, profesor, etnolog, prevajalec in pesnik, rojen na prekmurski Cankovi, po oceni preučevalcev njegovega življenja *zvesti sin dveh narodov*, slovenskega in madžarskega in delo treh, šenemškega, saj so se starši preselili v Potrno/Laafeld v bližini Radgone/Bad Radkersburga, kjer je tudi on živel nekaj časa. Zato Kulturni dom - Pavlova hiša štajerskih Slovencev. Toda sam se nimam za zvestega sina dveh ali treh narodov, čeprav delujem kot novinar, publicist in književnik v panonskem prostoru, vključno s temeljitejšim poznavanjem in pisanjem prekmurskih Madžarih.

Madžarska, zlasti ljudska glasba (kar ni ciganska glasba), tamkajšnje pokrajine, še najbolj hortobaška pusta z vsemi svojimi čari in skrivnostmi (*delibabom ...*), nekatera mesta, denimo Debrecen, Erd, Eger, Tokaj, deloma Budimpešta z značilnimi mostovi (Verižni, Erzsebetin ...) in Železna županija, so pesniške in pisateljske metafore. So tudi izzivi za določene stvaritve - nanoslo je tako, da Madžarsko poznam bolj, kot tri četrtine Madžarov in nič manj kot Slovenijo.

Z velikim zadovoljstvom sem prepotoval Madžarsko po dolgem in počez in marsikje (recimo v Debrecenu in na Hortobagy) bil zmeraj *prvič*, toda enako sem vedno *prvič* v dolini Soče, v Trenti, čeprav sem petdesetič.

Na hortobaški pusti ali v dolini Soče se zmeraj počutim *na novo rojen*, poln *posebne energije*, ki je je drugje mnogo mnogo manj ali je sploh ni. Energijo takoj, najpogosteje pa pozneje *pretakam* v pesmi in prozo, v vsa literarna snovanja. Govoril bi lahko o neke vrste posebnem *erotičnem odnosu/ zamaknjenem stanju* do omenjenih krajev, ne glede na to, v kateri državi so. Popolnoma vseeno je, ali sem na Hortobagy ali sedim na skali sredi Soče, povsod se pretaka energija, ki jo vsrkavam, in ki ima lastnost, da se spreminja v literaturo.

Po vseh izdanih delih se še vedno počutite bolj novinar kot pisatelj?

Dolgo časa sem bil mnogo bolj novinar kot pisatelj. Na novinarskem *višku* sem se zavestno odpovedal večini literarnega ustvarjanja, razen občasnega pisanja in objavljanja pesmi, ter sourejanju revije *Dialogi*. O prozi sem veliko razmišljal, tu in tam napisal in v Dialogih objavil krajšo črtico, to je bilo do druge polovice devetdesetih let prejšnjega stoletja tudi vse. Potem so se novinarske obveznosti zmanjšale in prvi sad tega je (bil) roman *ERD*. Resno pisanje proze terja, vsaj pri meni, neomejen čas za premislek in mir pri pisanju, ko se začne zgodba *sama pisati*. Tega v resnem novinarstvu ni mogoče, še manj pri meni, ko sem bil RTV dopisnik iz Madžarske in sočasno delal za Radio in za TVS. So se pa tedaj v meni nabirali, v plasteh nalagali takšni in drugačni vtisi, izkušnje ... kar s pridom koristim že nekaj let pri pisanju proze in deloma poezije.

Zdaj se počutim in sem mnogo bolj pisatelj kot novinar; če sem bil dolgo 10 odstotkov književnik in občasno publicist in 90 odstotkov novinar, je zdaj *zadeva obrnjena*. Imam občutek, da bom v biti sicer še dolgo tudi novinar, v konkretnem pa zgolj književnik in publicist.

Ste zaradi vašega novinarskega poklica, kjer se ukvarjate z manjšinsko problematiko prišli kdaj v konflikt s politiko?

Nekaj težav sem imel, vendar sem jih s pomočjo uglednih novinarskih kolegov v Ljubljani, uspešno razrešil. Bilo je sredi sedemdesetih let prejšnjega stoletja, ko se je tedanja državna varnost želela z mano pogovarjati o tem, kaj *vidim in slišim* na Madžarskem. Kakršenkoli pogovor s komerkoli sem radikalno odklonil, kar se vidi tudi iz Lajevčeve knjige, v kateri mojega imena ni, čeprav spadam med tiste slovenske novinarje, ki ves čas delajo tudi ali pretežno iz tujine. Groženj nisem jemal resno tudi zaradi svoje *jeznomladiške* narave, deloma pa so me pustili pri miru tudi zavoljo nekaterih inteligentnih lokalnih politikov, ki so v meni ob novinarju videli tudi pesniško, nekoliko boemsko dušo, ki res ni primerna za sodelovanje z *Udbo*. Drugače s politiko in politiki nisem imel resnejših zapletov, vem pa, da sem bil zelo pozorno spremljan in nadzorovan.

Kako vaše novinarsko delo vpliva na vaše literarno ustvarjanje?

V novinarstvu sem se marsikaj naučil; zaradi novinarstva sem potoval po Madžarski, nekdanji Jugoslaviji, zelo pogosto v večjezično Vojvodino, Avstriji in Nemčiji; obiskoval poletno univerzo v Debrecenu - kar vse se čuti v mojih literarnih delih. Čeprav sem se več kot desetletje "odrekal" intenzivnejšemu literarnemu delu, tudi ne upam reči, da bi kaj dosti več napisal, ako bi ves čas delal novinarsko tako lagodno kot zdaj. Prepričan sem, da je novinarstvo pozitivno vplivalo na moje literarno ustvarjanje. Zlasti tista *čustvena bivanja* v Debrecenu, na Hortobaški pusti, v Erdu, Egru, Tokaju, Szombathelyu ... Če sem malo cinika: o čem bi pisal kolega Drago Jančar, če ne bi bil v komunizmu/socializmu zaprt nekaj mesecev, potem pa onemogočen kot odličen časopisni novinar. Morda zveni zlobno, toda narejena mu je bila *nehotena usluga* za domala ves izjemen ustvarjalni opus.

Katera svoja dela najbolj cenite in zakaj?

Če se moram odločiti, potlej je med pesniškimi zbirkami *Delibab-Privid*, med romani pa *Vijolični dim*. Za ti dve deli se nisem odločil zaradi pozitivnega odmeva in sprejema javnosti, marveč iz čisto osebnega, notranjega prepričanja (in s tem storil *krivico* ostalim). Katero delo vam je povzročalo največ težav?

Vsekakor pisanje romana *Vijolični dim*. Zlasti zaradi zahtevne vsebine, povezane z genetiko, genskim inženiringom - atraktivno, aktualno in celo zastrašujočo tematiko. Ni bilo preprosto znanstvena spoznanja vključiti v romaneskno pripoved; odločati sem se moral, kakšno na bo razmerje med tistim, kar sem prebral v strokovnih člankih in mojo domišljijo oziroma pisateljsko *spretnostjo*. Še zdaj sem prepričan, da sem uspel povezati vse niti in ustvariti dober roman.

Kje najraje pišete? Koliko časa na dan porabite za pisanje literarnih del?

Največ literature in publicistike sem napisal v svoji pisarni v RTV dopisništvu v Murski Soboti. Najpogosteje sem pisal v popoldanskem času ali v nedeljskih dopoldnevih. Zdaj pišem v svoji delovni sobi v stanovanju. Koliko na dan? je zelo težko reči, kajti pišem na *valove*: ko me *prime* pišem tudi pet ur ali več, običajno se ne silim in pišem kakšno uro dve. Če je *lokacija* opredeljiva, je moj *ustvarjalni čas* neizmerljiv. V računalniku bi moral biti števec, ki bi meril moje literarno pisanje. Priznam, že nekaj let pišem drugi del prvega romana *Erd*. Tekst nastaja pod delovnim (in verjetno končnim) naslovom *Predor pod Hortobagyem*, napisal sem okoli 250 strani, vsaj še 50 mi po sedanji projekciji manjka. Med tem časom sem napisal in izdal *Pesem Črnih mlak*, *Vtisnjenke*, napisal in oddal *Portret*, omenjeni tekst bo letos napisan do kraja, čeprav imam zopet nekaj težav z eno izmed pomembnih protagonistk - študentko slikarstva in kiparstva na graški umetniški akademiji.

Kako se odzivate na oznako, da je prekmurska proza »močvirniška proza« in da ste prekmurski pisatelj?

Gre za nekaj, s čimer se nisem nikoli obremenjeval. Morda tudi zato, ker je bilo v ospredju novinarsko delo za osrednji slovenski elektronski medij. Pretežno sem poročal in poročam iz širšega geografskega okolja, nikoli se nisem *zamejeval* v Prekmurje ali Pomurje, in iz tega zornega kota gledam tudi na literaturo. Ne moti me, če mi kdo reče, da sem prekmurski pisatelj, ker vem, da sem slovenski pisatelj iz Prekmurja ali ožje z Goričkega, Peskovec. Vsekakor strokovno ne zdrži tudi oznaka *močvirniška proza* (Mišljena so verjetno nekatera dela Miška Kranjca). In, če se pošalim, saj vemo, kje in kdo so *močvirniki*.

Nekaj pesniških zbirk ste izdali v sodelovanju z drugimi avtorji. Ste zaradi pesniške zbirke Naj - Lég, kjer ste sodelovali z madžarskim pesnikom Sándorjem Szúnyoghom, prišli s kom v konflikt, omenili ste namreč, da so zbirko označili za politično provokacijo?

Zbirka *Naj-Leg* je nastala iz iskrene in izključno prijateljske literarne pobude obeh avtorjev. Kdo je poznal S. Szunyogha, ta bo pritrdil, da ga je zanimala najprej umetnost, ne samo literatura in potem dolgo dolgo nič in na koncu novinarstvo, s katerim se je preživljal. Druga zgodba je, kaj so videli in *našli* v najnem iskrenem literarnem dejanju manjšinski in drugi politiki, ker sva bila različne narodnosti. Izhodišče za skupno zbirko je bil premislek, da slovensko poezijo, razen izstopajočih izjem (Menart, Pavček ...) bere malo ljudi, madžarsko v Prekmurju v madžarščini še manj. Če bodo pesmi v skupni knjigi dveh avtorjev, v dveh jezikih, dveh narodnosti, kar je v bistvu drugotnega pomena, je možnost, da jo prebere več bralcev. Deloma so mi bili za zgled gradiščanskohrvaški pesniki, ki so že tedaj izdajali zbirke v materinščini, nemškem in občasno tudi angleškem jeziku. Prekmurskim madžarskim avtorjem sem predlagal, da izdajajo manj knjig, toda v dveh jezikih, da bodo dostopne širšemu krogu bralcev. Ob različnih priložnostih je najina knjiga prišla prav politikom, ki so jo označevali za politično in ne literarno dejanje. Kot zgled sožitja!

Kot ste zaupali, imate v delu roman z naslovom Portret. Kdaj in pri kateri založbi lahko pričakujemo izid tega dela?

Povest *Portret* bo izšla v prvi polovici leta 2010 v slovenskem in nemškem jeziku v *Literarni zbirki* pri Kulturnem društvu člen 7. za štajerske Slovence v Avstriji, s sedežem v Gradcu. Tekst je v lektoriranju in prevajanju, kratek *Uvod* je napisal pisatelj Tone Partljič in je ravno tako že v prevajanju, zelo verjetno bo v knjigi še krajši esej umetnostne zgodovinarke Irme Brodnjak o *slikarskih osebnostih* v moji prozi. Osrednja oseba *Portreta* je akademski slikar, slikar je tudi v *Pesmi Črnih mlak* in *Jože Tisnikar* in nekateri drugi živi in *odšli* slikarji *nastopajo* v *Vijoličnem dimu*.

V delu Pesem črnih mlak predstavljate tudi otroške in mladostniške spomine glavnega lika Andraža. So to vaši, avtobiografski spomini? Ste imeli po vašem mnenju lepo otroštvo in mladost?

Lahko bi rekel, da so *prirejeni* in literarno *prilagojeni* spomini na lepo, čeprav ne razkošno mladost. To je bilo bogato in lepo otroštvo in enako tudi mladost, čeprav ne v materialnem smislu. S Pesmijo Črnih mlak sem se poizkusil *oddolžiti* nekaterim ljudem in dogodkom iz mladosti, iz obdobja življenja in bivanja na vasi, še posebej pa tistih treh let med končano osnovno šolo in vpisom v srednjo. To je bilo obdobje, ko sem izjemno veliko bral različne slovenske in tuje avtorje. Knjige sem si sposojal v šalovski vaški knjižnici in deloma pri razgledanem sorodniku v Peskovcih.

Pa se lotiva še motiva umetnika. V Pesmi Črnih mlak je poklic slikarja predstavljen kot nezaželen poklic. Motiv in tema umetnika vas spremljata tudi v drugih delih. Kakšen je vaš odnos do umetniškega poklica? Se vam zdi, da je premalo cenjen, zakaj?

Sam nimam povsem tega občutka, da bi bilo z *umetniškimi poklici* kaj narobe. Različno jih sprejemajo v različnih okoljih, vendar me pri pisanju *Pesmi Črnih mlak* (*Črnih z veliko*, ker gre za ime *jezerca/mlake*; madžarščina ne pozna besede *mlaka*, ampak uporablja besedo *to=jezero*) ni vodilo spoznanje, da bi bil slikarski/umetniški poklic manjvreden ali celo nezaželen. Ni pa visoko cenjen tudi v današnjem času, razen izjem in ožjega kroga ljubiteljev umetnosti, zlasti likovne. Se razume, da je moj odnos do umetniških poklicev pozitiven, čeprav nisem nikoli zmogel toliko moči, da bi pustil *varno službo* in se v celoti posvetil pisateljevanju. Zlasti v mladih letih sem te želje sicer gojil, vendar sem jih zmeraj opustil, ko sem se srečal z realnostjo, koliko denarja potrebujem za *normalno funkcioniranje* - za življenje. Redkim uspeva, da kar *dobro živijo* od literature, med njimi v mojem okolju je Feri Lainšček, ki dobro in ogromno dela in svoje *izdelke* ve dobro vnovčiti.

Tako v poeziji kot v prozi smrt zavzema velik del. Smrt je tista, ki globoko poseže v življenja literarnih junakov, prav tako zeva iz vaše poezije, polna smrti je reka Mura. V čem vas je smrt tako zaznamovala in kakšen je vaš odnos do smrti?

Naš odnos do smrti je različen v različnih obdobjih življenja. Nekako blizu mi je *Camusov Mit o Sizifu*, v katerem razmišlja o življenju in smrti predvsem tako, da tisti, ki ne premišljuje o smrti ne razmišlja o življenju. Kakor je Mura *čarna reka*, tako je tudi polna pasti celo za odlične plavalce. V Murinih vrtincih se je utopilo več mladeničev, ki so bili prepričani, da je mogoče brez tveganja preplavati na pogled leno, počasi tekočo in plitko reko. Krutost Mure so okusili tudi vojaki Rdeče armade, ko so se na konjih pognali v reko, z druge

strani pa so jih na stotine s strojničnimi rafali pobili Nemci. Takrat je Mura *krvava tekla* dobesedno, so mi pripovedovali očitvidci, rdečearmejci pa imajo veličasten spomenik sredi Sobote. Sam do Mure nimam nekega posebno čustvenega odnosa, kot denimo, do hortobaške puste ali doline Soče, ampak sem jo nekajkrat bolj *izrabil* v svojih pesmih, kot ji *pel hvalo*, kako čudovita in lepa in vznemirljiva reka da je. Spadam med redke, ki nis(m)o proti primernim elektrarnam na Muri.

Da je smrt lahko kruta, bom ponazoril s primerom tašče. Ko je bil star 22 let, se je smrtno v Nemčiji ponesrečil najmlajši otrok - sin; ko je bil drugi sin star 52 let, je umrl zaradi raka na grlu; ko je bil približno toliko star njen brat - zgodilo se je seveda prej, kot smrt drugega sina, se je s traktorjem ubil brat; ko je bil njen mož, tast, star manj kot zdaj jaz, je obležal in bil priklenjen na posteljo približno 13 let. Zato tašča vztrajno ponavlja, da Boga ni, kajti če bi bil, potlej se enemu človeku, njej, kaj takega in tako skoncentrirano krutega ne bi moglo zgoditi. (Čeprav ima cerkev *odgovore* tudi na taka in vsa vprašanja ...).

Pri svojih letih na smrt, čeprav sem malo prej rekel, da je kruta, ne gledam s strahom ampak skozi prizmo, da sem v življenju uresničil večino *mladostnih sanj*, kar je dano redkim, zato zdaj lahko (počasi) *odidem*. Imam zgolj željo, da bo ta *odhod* hiter in neboleč za mene in tiste ob meni. Nemara se to bere preveč pragmatično, v bistvu mislim natančno tako.

Skozi dela opazamo tudi vaše razmišljanje, da je življenje krog. Ali je to vaše osebno prepričanje in iz česa izhaja tako dožemanje življenja?

Življenje je krog zato, ker se na neki točki začne, se zaokroži na isti točki - in tu je konec. Vsekakor je to moje osebno prepričanje, ki se mi zdi dovolj ponazorljivo, čeprav se zavedam, da *krožnica* ni povsem ravna ampak je *sestavljena* iz vijug: vzponov in padcev. Toda tudi Zemlja je okrogla, čeprav je najvišja gora visoka prek 8 tisoč metrov in največja globina Tihega oceana še bolj globoka. Kljub temu je Zemlja v globalu okrogla in kljub našim dogajanjem, izraženim v nekem diagramu, je življenje krog, začeni s *piko-spočetjem-rojstvom-življenjem in smrtjo* in popolnim odhodom za tiste, ki ne verjamejo v tako posmrtno življenje, kot ga *opisujejo* cerkve oziroma religije (ki si jih je *izmislil* človek).

Kraji na Madžarskem predstavljajo velik del dogajalnih krajev v vaših delih (Érd, Debrecen, ...). Kateri kraji so vam najbolj pri srcu, kaj vas veže nanje. Ali so povezani s kakšnimi posebnimi dogodki v vašem življenju?

V Debrecenu sem trikrat po en mesec v *Poletni univerzi* študiral madžarski jezik in se seznanjal z madžarsko kulturo, zlasti ljudsko glasbo, petjem, likovno umetnostjo. V programu so bile tudi ekskurzije v okoliška mesta, denimo Miškolc, Tokaj, Eger, na Hortobagy. Enomesečno življenje med *tujci* iz domala celega sveta, potovanja, branja in drugo, je naredilo name močan, iracionalen, v nekaterih primerih - Hortobagy, Egrski grad, grob Geze Gardonyija, sem *začutil* poseben *erotični* ali močno čustven in nerazložljiv odnos/naboj. Kar se tiče *Erda* pa, da mi je med vožnjo z vlakom iz Budimpešte proti Szombathelyu priniknila ideja, da osrednji del dogajanja v prvem romanu postavim v to mestece, zdaj že skoraj predmestje Budimpešte. Potem sem se nekajkrat med potjo v Budimpešto ustavil v mestu, in to je, na grobo vse. Nikoli v Erdu nisem doživel nič posebnega, niti ne poznam v podrobnosti njegove okolice. Zato sem doživel presenečenje, ko mi je nek bralec *Erda*-zobozdravnik in Slovenec, začel pripovedovati podrobnosti iz okolice mesta in spraševati ali poznam to ali ono, in odgovarjal sem mu, da nekaj vem, večine pa ne poznam.

Za obliko in obseg vaših izdanih del pa imajo veliko vlogo tudi nekateri vaši prijatelji, eden izmed njih je tudi Milan Vincetič. Kako je on in drugi vplivali na obliko in letnico izdaje vaših del?

Dosti sem se družil in se družim s *prekmurskimi* pisatelji, med katerimi je tudi Milan Vincetič, ki ga znanci in prijatelji kličemo *Vinci*, in nikoli Milan. Prav konkretnega vpliva prijatelji na literarno delo v *tehničnem smislu* niso imeli, če izvzamem Ferija Lainščka, ki me je na nek način *vrnil* v literaturo, ko mi je skupaj s Francijem Justom (sta lastnika Založbe Franc-Franc) ponudil ali celo *zapovedal*, da moram pripraviti zbirko, ki je potlej izšla pod naslovom *Delibab-Privid*. Nekaj ciklov te zbirke je bilo objavljenih v *Literarnem nokturnu* Radia Slovenija in ljudje/poslušalci so spraševali mene in založnike, kje jih lahko natisnjene preberejo. Torej: izid *Privida-Delibaba* je tesno povezan s pisateljem Ferijem Lainščkom, ki me je uvrstil v program založbe, ko zbirka še ni bila napisana oziroma je bil predstavljen le njen del, dva cikla, v javni radijski literarni oddaji. Knjiga je izšla leta 1997 in se edina tako neposredno navezuje na osebnost-Ferija Lainščka, medtem ko je bil *Vinci* urednik večine mojih knjig, tudi zadnje zbirke *Vtisnjenke*.

Za roman Erd ste pojasnili, da je bil izdan v krajši obliki, kot je bil prvotno zasnovan. Pri branju tako lahko ponekod zaznamo pomanjkanje besedila. Zakaj je prišlo do krajšanja?

Z *Erdom* se je začel *Porabski knjižni dar*, zato je dolžina romana nekako prilagojena predvidenemu obsegu, še sprejemljivem porabskim bralcem. Našel sem izvorni print *Erda* in ob branju ugotavljam, da na radikalna in mestoma groba (beri: nestrokovna) krajšanja ne bi smel pristati. Če pa, potlej bi moral tekst napisati na novo, vendar tega zaradi prekratkega časa do napovedanega natisa in izida ni bilo mogoče narediti. Urednik *Erda* je bil *Vinci*, kar je bilo narobe, ker ima prepričanje, da roman ne sme presežati 200 strani, je pa odličen urednik pesniških zbirk. Zato sta bila pri *Vijoličnem dimu* in *Pesmi Črnih mlak* druga urednika, čeprav je slednji nekako v obsegu, ki ga zagovarja M. Vincetič. Morda bo kdaj priložnost, da *ERD* izide, kot je bil napisan, kar bi pomenilo vsaj 350 strani obsegajočo knjigo ali skoraj dvakrat več od sedanje verzije.

Zakaj ste se pri romanu Erd odločili za temo genskega inženiringa? Katero prepričanje/dogodek/ razmišljanje vas je usmerilo na to področje? Kakšen je vaš odnos do genskega inženiringa?

Genetika je izjemno pomembna in hkrati zelo zelo skrivnostna veda, zato nekaterim genetikom očitajo, da se gredo *boga*, ko posegajo in uravnavaajo naravni razvoj živih bitij: rastlin, živali in ljudi.

To kot prvo, kot drugo me privlačijo manj znane, atraktivne in izzivalne teme, ki se jih loteva manj pisateljev. Tako o genetiki, genskem inženiringu, kloniranju in še čem, sem se pogovarjal z mnogimi ljudmi, tudi vrhunskimi strokovnjaki in del pogovorov vključil v dela. Ob pisanju *Erda* in *Vijoličnega dima* sem imel vrsto srečanj s psihologi, psihiatri, zdravniki, preiskovalnim sodnikom, zaradi patologa in patologije, recimo. Tudi daljši pogovor s slikarjem *Jožetom Tisnikarjem* tri dni pred njegovo kruto smrtjo spada v ta kontekst.

V genetiki je nedvomno toliko novega, kot v nobeni ali redko kateri veji znanosti; prepričan sem, ne kot pisatelj ampak kot razmišljajoč človek, da živi nekje *človek*, ki je *rojen* staršem genetikom. Seveda ne poznam take pšenice, kot jo opisujem v *Erdu*, ampak kako bi se bralo, če bi pisal zgolj o *klasični* pšenici, ob kateri sem imata dva rada.

Vaše junake iz velikih urbanih mest večkrat vleče na podeželje, da si uredijo svoje misli, začno na novo. Tudi vi radi pobegnete iz mesta na podeželje in kam? Ali je narava tudi vir navdiha, kje se vam največkrat porodijo ideje za nove stvaritve?

Vse pogosteje sem v Peskovcih na Goričkem, kjer počasi urejamo rojstno hišo. Ne samo zdaj, v teh letih, ampak že od mladosti rad obiskujem podeželske kraje, ne samo rojstno vas ali rojstno vas žene, ampak tudi druge. Dokler ni umrl, sem se dosti družil z lončarjem *Karlom Dončecom* na Verici v Porabju, zdaj prijateljujem s čevljarjem v Rogašovcih na Goričkem. Z zadovoljstvom se potepam po goričkih gozdovih, pa ne samo zaradi gobarjenja, ampak *gledanja v zrak*. Narava je (lahko) vir navdiha, ki se potlej oblikuje (ali tudi ne) v literarno delo, bodisi pesem ali prozo. V Peskovcih, na domačiji, občudujem ptice, zlasti sem *zaljubljen* v lastovice, ki jih spremljam od prihoda do zdajšnjega/te dni odhoda. Ali: od koder sem skoraj na silo *pobegnil*, tja se vedno pogosteje vračam, vendar ne z namenom, da tam zopet za stalno ostanem.

V poeziji lahko opazimo, da ste nekatere pesmi objavili v več zbirkah, vendar v drugačni obliki, s spremenjenim besedilom. Zakaj? Ste tako samokritični, da se svojih del tudi sramujete?

Samokritičen sem zdaj mnogo bolj kot na začetku literarne poti, vendar se nobenega svojega dela ne sramujem. Konkretno sicer ne vem, na kaj mislite, vendar če gre za spremembe med pesmimi v prvi zbirki *Ljudje Človek Ljudje* in v *Razsanjanem dnevu*, potlej gre pri slednjem za izbor ob moji 60. obletnici, kakor si je knjigo (in petdsetminutno oddajo na Radiu Slovenija, I. program) zamislil Milan Vincetič. Še tole: kot večina pesnikov, tudi jaz nisem pred desetletji dovolil *posegov* v pesmi, ampak bil prepričan, da morajo ostati, kot so napisane. Zdaj *dovolim* uredniški poseg in tudi sam jih veliko popravljam in mnoge zavržem. Kot vem, je to nekaj običajnega pri večini avtorjev. Ker nisem bil pripravljen čakati dve leti na izid in spoštovati spremembe pri prvi zbirki, sem jo izdal v samozaložbi, čeprav so mi pri Pomurski založbi zagotovili natis čez dve leti. Ampak, to se je dogajalo v času *jeznomladištva*, izida Šalamunovega *Pokra* in podobnih dogajanj, v *davni preteklosti*.

Ostaja kako delo napisano, a namenoma neizdano?

Nenamenoma izdanega dela (še)nimam, nisem pa prepričan, da se to ne bo zgodilo s pesmimi, ki jih pišem zadnjega pol leta. Gre za cikel pod naslovom *Zakaj pesnik - moj - v rime rine (tudi sredi zime)?*, v katerem se na ciničen in zajedljiv način lotevam tematike pesniškega odnosa do nekaterih konkretnih zadev iz (tudi ali predvsem svojega) ravnanja in

obnašanja. Ali bom zbirko napisal/sestavil do konca, ali jo bom ponudil založbi, še ne vem, zelo resno razmišljam, da bi jo obdržal zase in kakšen *printan* izvod komu podaril.

Še med študijem sem napisal roman, ki mi ga takrat ni bil pripravljen izdati, popolnoma razumljivo, nihče, zato sem ga skuril. Zdaj mi je žal, ker bi ga lahko *posodobil* v berljiv tekst o doživljanju študentskih počitnic na morju. Kako naivno je bilo pričakovanje, da bo kdo natisnil roman do tedaj povsem neznanega avtorja. Ampak, tudi naivnost je (mladostna) *vrednota*, nikakor pa ne v zrelih letih.

Kaj pa od leposlovja sami najraje vzamete v roke?

Iz slovenske klasike sta to Josip Jurčič in Srečko Kosovel, od svetovne pa Dostojevski in Flaubert. Sicer pa berem tudi druge domače in svetovne klasike in večino tistega kaj napišejo prekmurski kolegi: Feri Lainšček, Milan Vincetič, Štefan Kardoš. Poiščem tudi katero del, ki sem jih prebral v Peskovcih, denimo prvi roman, ki sem ga v življenju bral *Lorna Doone* angleškega pisatelja *Richarda Blackmoreja* ali *Bele zvezde* Draga Ulage, nisem se *ustrašil* Jančarjevega *Galjota* ali B. Novaka *Lipa zelenela je*. Vnovič sem prebral *Gospodina Franja* Frana Maslja Podlimbarskega, *Noetovo barko* Stanka Cajnkarja in *Bele tulpike* Ferda Godine (*tulpike*=lokvanji).

Že kar nekaj časa, vsekakor več kot desetletje, *kombiniram* branje leposlovja z različno strokovno literaturo, najpogosteje s področja psihologije, ta hip Trstenjakovo *Psihologijo ustvarjalnosti*.

11 ZAKLJUČEK

Po branju literarnih del Ernesta Ružiča sem ugotovila, da je vsestranski ustvarjalec, ki se poleg novinarskega dela in prvotnega pisanja poezije vedno bolj podaja tudi v prozaične vode. V svoja dela vnaša velik del sebe, svojih spominov, največ pa vnaša v dela vtise iz pokrajine, iz okolja, s katerim se tudi poklicno ukvarja. V svojih delih povezuje med sabo tri države, kot da bi upal na to, da bodo nekoč združene v eno samo celoto. To nam uspeva s pomočjo Evropske unije, vendar se Ernest Ružič zaveda, da meje ostajajo v glavah ljudi.

Vsekakor pa z literaturo prispeva k razumevanju življenja preteklosti, starih običajev, sedanjosti in bodoče prihodnosti, ki ji preti poplava gensko spremenjenih rastlin, živali, mogoče tudi kloniranih ljudi. Popelje nas v kraje hortobaške puste, ki so zanj vir navdiha. Ravnica, ki priključuje fatamorgano, ravnica, v kateri si lahko vse, lahko pa si nič. Lahko se razbliniš in izgineš kot bele kače, ki izpuhtijo proti soncu. Lahko pustiš na vročem pesku svojo sled, lahko pa se zliješ s to ravnico v eno. In tako je sporočilo tudi ustvarjanja Ružiča.

Nahajamo se v množici ljudi, lahko se z njo zlijemo, ali pa iz nje izstopimo in naredimo, postanemo nekaj pomembnega. Ružič je definitivno izstopil iz množice in za svoj narod, za manjšino izven in v Sloveniji naredil veliko s samim ozaveščanjem o problemih, ki nastajajo ob mejah. S svojimi deli nam vsem poskuša približati očem odmaknjene kraje, ki izgledajo na prvi pogled oddaljeni, nerazviti, vendar skrivajo v sebi neko globljo skrivnostno lepoto in sporočilo, s katerim nas Ružič vabi, da si te kraje ogledamo in jih doživimo, tako kot jih je doživel on.

12 VIRI IN LITERATURA

- Jože Horvat: Iz Madžarske v Slovenijo: Ernest Ružič: Vijolični dim. *Sodobnost*. Ljubljana: DZS, 2001. 1184–1185.
- Jurij Hudolin: Kam je šlo življenje v glavi? *Delo* 10. december 1998. 19.
- Peter Kuhar: Ernest Ružič: Pesem Črnih mlak. *Porabje* 15. februar 2007. 2.
- Ernest Ružič: *Ljudje, človek, ljudje*. Murska Sobota: 1967.
- Ernest Ružič: *Milijonta vsakdanjost*. Murska Sobota: Pomurska založba, 1976.
- Ernest Ružič, Sándor Szúnyogh: *Naj – Lég*. Murska Sobota: Pomurska založba, 1980.
- Ernest Ružič: *Érd – roman tudi o ljudeh kockastih glav*. Murska Sobota: Franc-Franc, 1998.
- Ernest Ružič: *Razsanjani dan*. Murska Sobota: Franc-Franc, 2001.
- Ernest Ružič: *Vijolični dim - roman o treh letnih časih*. Murska Sobota: Franc-Franc, 2001.
- Ernest Ružič: *Pesem Črnih mlak*. Murska Sobota: Franc-Franc, 2006.
- Ernest Ružič: *Ein - Prägungen = Vtisnjenke*. Graz: Artikel-VII-Kulturverein für Steiermark-Pavelhaus, 2007
- Robert Titan Felix: *Glasovi province*. Murska Sobota: Zveza kulturnih društev, 1999.
- Robert Titan Felix: *Dvakrat stesana krsta*. Murska Sobota: Zveza kulturnih društev, 2001.
- Milan Vincetič: Ne zemljepisno potovanje, ampak poezija. *Delo* 26. junij 1997. 13.
- Franc Zadavec: *Poet prekmurskih ravnin: Miško Kranjec: 1908 – 1938*. Murska Sobota: Pomurska založba, 1988.
- Zinka Zorko: Sodobna prekmurska narečna književnost. *Sodobna slovenska narečna poezija / Ciril Kosmač in razvoj povojne slovenske proze*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2001.
- Alojzija Zupan Sosič: Fantastika in sodobni slovenski roman ob koncu stoletja. *Jezik in slovstvo*, 2000/01. <http://www.ff.uni-lj.si/publikacije/jis/lat2/046/44c04.htm> (18.4.2009)
- Jernej Župančič: Ernest Ružič: Pesem Črnih mlak. *Mesečnik za kulturo, politiko in gospodarstvo* maj 2007. 71.

IZJAVA O AVTORSTVU

Izjavljam, da je diplomska naloga v celoti moje avtorsko delo, ki sem ga izdelala samostojno, s pomočjo navedene literature in pod vodstvom mentorja.

Ljubljana, 30. 09. 2009

Anja Petrovčič

SOGLASJE K OBJAVI DIPLOMSKEGA DELA NA SPLETNIH STRANEH FILOZOFSKE FAKULTETE

Spodaj podpisana dovoljujem objavo tega diplomskega dela na spletnih straneh Filozofske fakultete.

Ljubljana, 30. 09. 2009

Anja Petrovčič